

Paun Es Durlić

VORBAR

*Frazeološki vlaško-srpski rečnik
tradicionalne kulture Vlaha istočne Srbije*

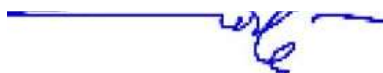
Majdanpek

Pančevo

2023

Ovde posveta kupcu

Primerak PDF registrovan pod signaturom
VB-202x-00x

Paun Es Durlić

VORBAR - FRAZEOLOŠKI VLAŠKO-SRPSKI REČNIK
TRADICIONALNE KULTURE VLAHA ISTOČNE SRBIJE

Paun Es Durlić
VORBAR - frazeološki vlaško-srpski rečnik tradicionalne kulture
Vlaha istočne Srbije

Saradnici na terenskoj akviziciji građe:

Filip *Paunjelović* (Osnić, Crna Reka) [Crn.], Dejan *Balčanović* (Samarinovac, Negitinska Krajina, Kmpenji) [Kmp.], Paun *Ilić* (Tanda, Poreč) [Por.], Damir *Ilić* (Sige, Homolje) [Hom.], Staniša *Dragojević+* (Manastirica, Mlava) [Mlava], Velimir *Trailović* (Prahovo, Carani Kmpenji) [Kmp.], Milosav *Jenić* (Rečica, Stig) [Stig], Bojan *Aleksandrović* (Malajnica, Padurenji) [Pad.] i Vojkica *Paunović* (Šipikovo, Timočani) [Tim.]
Deo građe za selo Leskovo iz Gornjeg Peka preuzeto je iz rukopisnog rečnika
prof. dr Desimira Markovića.

U obradi građe iz Gornjeg Poreča konsultovan je i rečnik sela Tande Ljubiše Niculovića.

Izdavač

Udruženje građana „Pekus“
Hajduk Veljkova 16/8, Majdanpek

Za izdavača

Borivoje Krčmarević

Recenzentkinja

dr Anamarija Soresku Marinković

Pogovor

dr Dragana Stamatović

Lektura prevoda

Olgica Petković, prof.

Korektura

Borivoje Krčmarević
Predrag Durlić Vujić

Dizajn korica i prelom knjige

Paun Es Durlić

Ilustracije

Portret autora
Jelena Ćosić, lik. umetnik

Fotografija na naslovnoj strani:

Porodica Pitić iz Oštrelja kod Bora, krajem XIX veka
Iz kolekcije fotografija Jelene Cepenjor iz Majdanpeka

Knjiga izlazi zahvaljujući sredstvima Skupština opštine Majdanpek
dobijenim 2022. godine na konkursu za projekat
„Vorbar - Nojeva barka vlaške kulture“

Paun Es Durlić

VORBAR

*Frazeološki vlaško-srpski rečnik
tradicionalne kulture Vlaha istočne Srbije*

***Udruženje građana „Pekus“
Majdanpek * Pančevo
2023***

Pred vama je promo pdf verzija Vorbara, sa molbom da je pogledate i odlučite se za kupovinu pune pdf verzije ovog jedinstvenog frazeološkog vlaško-srpskog rečnika tradicionalne kulture Vlaha istočne Srbije. U prodaji je originalna pdf verzija sa koje je štampan Vorbar kao jedinstvena knjiga na 755 strana, sa blizu 500 ilustracija i karata.

Sredstva od prodaje namenjena su nabavci opreme za trajno arhiviranje ogromne etnografske građe, prikupljenje tokom pola veka autorovog terenskog istraživanja Vlaha istočne Srbije.

***Naručite kompletan Vorbar u PDF,
sa Vašom posvetom i registracijom.***

Cena:

Za inostranstvo: 10 €

***Uplata preko PayPal na e-mail
paun.durlic@gmail.com***

Za Srbiju: 800 din

Uplata na žr:

Paun Durlić Vujić

Maksima Gorkog 24 A Pančevo

žr 205-9001020997990-55

Svrha: uplata za Vorbar PDF

***Posle uplate, pošaljite e-mail radi
prijema linka za preuzimanje PDF fajla.***

Najljubaznije molimo da ispitajte mogućnost da na ime donacije uplatite veći iznos od traženog! Hvala od srca!

S A D R Ź A J

ABECEDAR - vodič kroz Vorbar	11
I. IZDAH UMIRUĆEG JEZIKA	13
Opšte napomene.....	13
O pojmu Vlah sa kratkom istorijom Vlaha istočne Srbije	13
Vlasi turski i Vlasi balkanski.....	15
Zakon granice.....	16
Dva načina doseljavanja: kolonizacija i prebegavanje.....	17
Vlasi na Pariskoj konferenciji mira u Parizu 2019. godine	20
Diplomatski marifetluci i snovi o vaskrsu latinskog carstva.....	22
Balkanski Vlasi i njihovi Cincari	24
Mali ekskurs o Cincarima u vlaškim selima Porečke Reke.....	25
Položaj Vlaha u Kraljevini Jugoslaviji.....	27
Jezičke popisne završnice i narodnost.....	28
Manipulacije sa krsnom slavom kao elementom identiteta	29
Vulgarnosti akademske nauke i srpske publicistike u ruženju vlaške manjine.....	30
a) Epizoda Tih. R. Đorđević.....	34
b) Epizoda Jovan Erdeljanović.....	30
c) Sprega Cvijić-Đorđević o vremenu doseljavanja Vlaha.....	36
d) Epizoda Jovan Đukić, apogej „antivlauštine”	39
Obračun vlasti sa nepodobnom narodnom nošnjom	41
Vlasi sumnjivi pod prismotrom policije	41
Vlasi u kandžama rumunske redente.....	42
Egzistencijalna svest kao matica i kraljica svesti.....	44
Lukava prevara sa potpsima.....	44
Neuspeli vojni „desant” i krah iredente.....	46
Posledice rumunske iredente	47
Organski strah od Rumunije.....	47
Vlasi u Drugom svetskom ratu i posle rata	48
Industrijalizacija kao samrtna rana etniciteta.....	49
a) Polutani.....	49
b) Bilingvizam ili samoubistvo jezika	50
Asimilacija bez otpora.....	51
Umesto zaključka	52
Korišćena literatura	54
II. O VLAŠKOM JEZIKU I NJEGOVOM REČNIKU	61
Tehničke skraćenice.....	71
Lista saradnika	75
Lista kazivača	75
Lista stručnih konsultanata	76
Zahvalnica	77
Lista prenumeranata	78

III. VORBAR - REČNIK (a - ž)	79
Dodatak (deo ispuštenih reči).....	665
Obratni srpsko-vlaški rečnički indeks	681
IV. PRILOZI.....	721
Karte	721
01. Etnografske zone Istočne Srbije	723
1. Pomoravlje i Stig	724
2. Mlava.....	725
3. Resava i Čuprijsko pomoravlje.....	726
4. Homolje.....	727
5. Zvižd.....	727
6. Braničevo i Klisura.....	728
7. Romska sela i sela sa velikim brojem Roma.....	728
8. Bufani, Porečka Reka i Gornji Pek	729
9. Crna Reka.....	730
10. Negotinska Krajina - Padurenji	731
11. Ključ - oblast Dunavenja.....	731
12. Negotinska Krajina - oblast Kmpenja	732
13. Timočka Krajina - Timočenji	732
14. Negotinska Krajina i Timočenji	733
15. Fonetski tragovu u seobama.....	736
16. Etno-lingvistička karta sa rasporedom afrikate d.....	735
17. Etnogeneza Vlaha.....	736
18. Etnička karta istočne Srbije, istraženost porekla stanovništva.....	737
19. Kolonizacija Vlaha Banaćana.....	728
20. Zakon granice u doseljavanju Vlaha Carana	742
 Annemarija Soresku-Marinković: Vorbar ili o mogućnosti revitalizacije vlaškog jezika (recenzija)	 741
Noseći stubovi Vorbara.....	744
Biografija autora.....	745
Dragana Stamatović: Paune, tu iš narod (pogovor).....	747
Bibliografija autora	749
Za beleške	751

ABECEDA VLAŠKOG JEZIKA PRIMENJENA U „VORBARU”
zasnovana je na API sistemu, i prilagođena UTF-8 standardu

R.br.	Lat.	Rum.	Țir.	Ungur.	Carani	Primeri	Strana
01	A, a	A, a	a	+	+	m <u>u</u> ma, t <u>a</u> ta	81
02	Ă, ă	Ă, ă	/ъ/	+	+	m <u>u</u> mă, t <u>a</u> tă	113
03	B, b	B, b	б	+	+	bun	115
04	Ț, ț	Ț, ț	ц	+	+	ț ită	163
05	Č, č		ч	-	+	čas, činstă	173
06	Ć, ć		ћ	+	-	cuș, punće	175
07	D, d	D, d	д	+	+	d ada	183
08	Ȣ, ȣ	-	/дэ/	+	-	d amă, bu d ă	207
09	Đ, đ		ђ	+	-	đ estul, đ imik at	211
10	Ğ, ğ	-	ğ	-	+	ğ am, ğ er, ğ inere	229
11	Ď, ď	-	/дј/	-	+	d eparte	229
12	E, e	E, e	e	+	+	umbr ie l	230
13	F, f	F, f	ф	+	+	f ată, fu f ă	230
14	G, g	G, g	г	+	+	g uangă	263
15	H, h	H, h	х	/+/ /?/		hoi, ha l ă	283
16	I, i	I, i	и	+	+	mik, lip i t	285
17	Î, î	Î, î; Â, â	/ы/	+	+	î nka, m î ne	291
18	Ĵ, ĵ	I, i	j	+	+	ĵerĵ, nai ur ja	319
19	K, k	K, k	к	+	+	k ukur u đ	323
20	L, l	L, l	л	+	+	lum i nă, pul p ie	369
21	Ľ, ľ		љ	+	+	li ng ură, buk l uk	378
22	M, m	M, m	м	+	+	m î nkare, umblare	385
23	N, n	N, n	н	+	+	n ană	413
24	Ń, ń		њ	+	+	ń ikrușatu, in el	423
25	O, o	O, o	o	+	+	kolu o , busu u ok	429
26	P, p	P, p	п	+	+	p umn, p i ne	439
27	R, r	R, r	р	+	+	pr i pur, gurid ar ĵ	493
28	S, s	S, s	с	+	+	somsu o u, kupr i ns	515
29	Ș, ș	Ș, ș	ш	+	+	mușmulă, șușumigă	571
30	Ś, ś		/шј/	+	-	śas, ur đ ś	579
31	T, t		т	+	+	tu a mna, at i ta	589
32	Ț, ț		/тј/	-	+	pr e tin, pi e ș ț e, ț i ndă	607
33	U, u	U, u	у	+	+	mult, dus	609
34	V, v	V, v	в	+	+	v ilvă	621
35	Z, z	Z, z	з	+	+	zatr i t, zorzo l ană	643
36	Ž, ž	J, j	ж	+	+	žiguare, žiglă	654
37	Ž, ž		/жј/	+	+	žugastru, ž i nire	661
				32	32		

I. IZDAH UMIRUĆEG JEZIKA

Opšte napomene

U složenoj dvojezičnoj knjizi kakva je *Vorbar* ne treba samo reči u rečniku da budu precizno objašnjene, nego i one važne reči koje nose knjigu na sebi i koje čine da budu jasne njene namene i namere, bile one zapisane u tekstovima i komentarima, ili bile samo deo autorovog gledišta, utkanog u srž knjige i protkanog kroz celo njeno tkivo. Zato će početak uvoda biti posvećen objašnjenju takvih pojmova. Istovremeno valja čitaocu skrenuti pažnju da ni etnologija ni srodne nauke ne znaju dva slična slučaja kao što je vlaški u pogledu etno-istorijske sudbine, i ta specifičnost takođe nalaže da se obrade njeni osnovni uzroci, da bi se na kraju shvatilo zašto su Vlasi istočne Srbije danas stigli do tačke kada je njihovo pretapanje u Srbe postalo nepovratan proces. I kada, makar kao uspomena, iza njih treba da ostane jedna ovakva knjiga kao što je *Vorbar*.

O pojmu Vlah, sa kratkom istorijom Vlaha istočne Srbije

Priča mora početi kod etnonima *Vlah*, reči za koju se smatra da su je Sloveni preuzeli iz balkanskog gotskog¹⁾ i raširili kao krovni naziv za romanizovano stanovništvo koje su zatekli na Balkanu prilikom doseljavanja. Kao što je reč *Sloven* krovno ime za razne slovenske narode, tako je reč *Vlah* zaživela kao krovno ime za razne romanske narode, ali dok etnonim *Sloven* povezuje *genetski* srodne populacije, dotle *Vlah* označava *raznorodne* narode, koji su možda bili srodni samo u nekoj dalekoj indoevropskoj prazajednici, a da ne pominjemo terminološku zbrku koja nastaje kada vremenom ova reč izgubi veliko slovo i od imena za narod postane oznaka za stočara kao zanimanje.²⁾ Stoga nam ovaj etnonim ne pomaže mnogo u razrešenju „kvadrature kruga“ naših Vlaha, naprotiv, čini se da ga samo zamađljuje. Da bi se predmet potpuno osvetlio, neophodna je analiza hirurške preciznosti, pošto se tiče osnove same etnogeneze, od koje se očekuje da dâ odgovor na osetljivo pitanje o etničkom poreklu i nacionalnoj pripadnosti, što nije samo od interesa za nauku, nego je i političko pitanje, jer zadire u pravni status Vlaha kao nacionalne manjine koja evidentno nestaje. Ova tema, kao i još neke druge važne za razumevanje fenomena nastanka i tendencije nestanka Vlaha, na koje nauka nije dala odgovor već ih je samo zamutila, prelaze okvir ovog uvoda kao i svrhu *Vorbara*, pa će biti na odgovarajući način razmotrene na drugom mestu.

Ako se krene od pretpostavke da su nazivi naroda koje danas srećemo širom sveta usko vezani za ime njihove nacionalne države, tačnije da je zapravo naziv države nastao od njihovog nacionalnog imena, jasno je da su, na primer, Bugari iz *Bugarske*, Grci iz *Grčke*, Albanci iz *Albanije*, Mađari iz *Mađarske*, Srbi iz *Srbije*, ali odakle su Vlasi kada nigde nema Vlaške? Odgovor je jednostavan: *Vlaške nema danas, ali je postojala u prošlosti*, nalazila se na južnom, podunavskom delu današnje Rumunije koja je njen državno-pravni sukcesor (v. u prilogu kartu br. 20), i naši istočni Vlasi potiču direktno odande, a centralni i zapadni Vlasi su iz krajeva severno od Dunava koji su kneževinu Vlašku osećali kao svoju maticu, jer

---

1) Skok 1971: 608. (Kompletne reference ovih skraćenica videti u spisku literature.)

2) Koliko je apsurdno smatrati etnički srodnim sve balkanske skupine koje su tokom vremena po nestanku Rimske imperije ponele slovenski naziv „Vlah (Vlasi)“, može se najbolje videti na primeru relativno malenog prostora severne Dalmacije, za čije Vlahe istraživači nalaze da „u razna vremena pa i u isto doba nisu bili istog etničkog porekla, iste veroispovesti, niti su u severnu Dalmaciju došli s iste strane, ni u isto vreme“ (Hrabak 2003: 199). Tako je sa Vlasima svuda, na koju god regionalnu tačku da bacimo pogled. U ovome tekstu, kao i u samome tekstu *Vorbara*, reč *Vlah* se koristi kao etničko ime za stanovnike istočne Srbije koji se tako izjašnjavaju o sebi na srpskome jeziku od kad su stupili nogom na njeno tle pa do dana današnjega, kada se to izjašnjavanje zasniva na svesti o nacionalnoj pripadnosti, a koji su tako sebe nazivali na srpskom jeziku čak i u onom periodu svoje istorije kada ih je srpska administracija samo na osnovu jezičkog kriterijuma upisivala kao Rumune. Zašto se oni danas, u objektivnom naučnom tekstu na srpskom jeziku, i dalje ne mogu nazvati Rumunima, pogotovu ne nekim pežorativnim razlomcima Vlah/Rumun i slično, biće objašnjeno kasnije.

su njenom narodu organski pripadali.³⁾ Ovo dalje znači da su se Vlasi doselili iz pomenutih krajeva pre nego što je Vlaška ustavom iz 1866. godine promenila ime u Rumunija (na rum. *România*), promenivši pritom za nijansu i tradicionalni etnonim *rumân* u *român*, u skladu sa novim nazivom države.

Ta značajna promena imala je slab odjek u Srbiji, sami Vlasi za nju nisu znali jer nisu imali nikakav kontakt sa starim krajem, mnogi nisu ni marili za njega. S obzirom na razloge zbog kojih su morali da ga napuste, život u starom kraju zapravo više je nalagao zaborav nego što je budio nostalgiju. Ali, Vlasi u Srbiji kroz XVIII i XIX vek nisu imali pun kontakt ni sa svojom širom okolinom, niti pak sa tzv. društvenom zajednicom, jer je Srbija bila slabo naseljena, zemunice u planinskim staništima raštrkane i usamljene,⁴⁾ ljudi su bili okupirani danonoćnim radom, i najdalje što se išlo je „u susedno selo na vašar” ili u sresko mesto „oraš” kad pozove sud.⁵⁾ U udaljenija mesta nije se moglo bez pasoša, a većina takve potrebe nikad nije ni imala. Srbi su još manje pratili promene u susednoj kneževini, pa je sve to skupa uticalo da se naziv *Vlah* u srpskome jeziku održi do dana današnjega kao ime za stanovnike istočne Srbije, doseljeno iz kneževine Vlaške ili njene okoline, iako je ona davno nestala sa scene.⁶⁾

No, *Vlaškom* su ovu kneževinu nazivali stranci, pre svega slovenski narodi, koji su je bili okružili gotovo sa svih strana. Sami Vlasi su na svom jeziku sebe nazivali „Rumîn”, a svoju kneževinu „Țara rumânească” (Цара румънѣскѣ), što bi direktno značilo „zemlja rumunska”.⁷⁾ Uspomena na otadžbinu zadržala se dugo kod srbijanskih Vlaha koji su redovno na slavama nazdravljali „Să trăiască Țara rumînskă!” (= *Nek živi Zemlja rumunska!*). Endonim „Rumîn” kojim se deklariraju današnji Vlasi u Srbiji i „român” kojim se deklariraju Rumuni u Rumuniji, kao i svi Rumuni širom sveta, ukazuje na jaku rimsku, odnosno latinsku komponentu njihove etnogeneze, jer je reč „rumân/român” poticala od lat. *romanus* u izvornom značenju „Rimljanin”,⁸⁾ i čuvala je uspomenu na kolonizaciju i romanizaciju Dakije koja je započela po njenom padu pod rimsku vlast u II veku ove ere.

3) Podela na istočne, centralne i zapadne Vlahe nastala je kao početna hipoteza u projektu „Vorbar”, ali se na kraju projekta pokazala smislenom i održivom, videti u prilogima kartu „01”.

4) U porečkom selu Gornjane zabeležio sam osamdesetih godina XX veka sećanje da su „nekad kuće bile toliko raštrkane i retke da si morao satima da putuješ, ako si hteo da nađeš nekoga da se ispričaš”.

5) Koliko je bio stepen neintegrisanosti Vlaha u srpsko društvo XIX veka, iako su protekla gotovo dva veka zajedničkog života, neka posvedoči sledeći primer, koji mi je kazivala majka Gergina. Otprilike negde osamdesetih godina XIX veka njen sused iz kuće Balonja dobije preko pandura usmeni poziv da se određenog dana javi u seosku „kancelariju”. Nagadajući zašto li ga vlast zove, on se posle nekoliko dana uspaniči, pa se krišom okupa, obrije, obuče u novo odelo, uzme konopac i ode u obližnju šumu, gde ga nađu kasnije obešenog.

6) Doduše, posle Berlinskog kongresa (1878), na kome je Srbija (uz Rumuniju i Crnu Goru) priznata kao država, uz uslov „da svima obezbedi jednaka građanska i verska prava” (Oakes 1918: 350), državna statistika i crkvena administracija su u rubrikama „narodnost” počele da upisuju „Rumun” umesto „Vlah”, ali se u stvarnom životu Vlaha u političkom, i u svakom drugom smislu, ništa nije promenilo. Mora se ovde primetiti sledeće. Vlasi toga vremena bili su gotovo listom nepismeni, a srpski - ako je ko i znao - bilo je na nivou natucanja. Promena etnonima nije izlazila iz okvira srpske administracije, o njoj sami Vlasi nisu znali ništa, jer ih niko o tome nije obavestavao, a i da jeste, ne vidi se način na koji bi im ta začkoljica probudila rumunsku nacionalnu svest? To je trajalo do posle Drugog svetskog rata, kada je za Vlahe vraćen stari službeni naziv, iz složenih uzroka koji će kasnije biti objašnjeni. Nepismeni ili jedva polupismeni Vlasi nisu bili politički samoorganizovani, a jedan jedini pokušaj u XIX veku da se pred Narodnom skupštinom pokrene pitanje nekih njihovih manjinskih prava, kao što su škola i crkva na maternjem jeziku, završio se tako što je nadležni ministar Garašanin pomoću pištolja uperenog u čelo podnosioca interpelacije, naterao ovoga da se predomisli i da „trgne ... ludu interpelaciju” da ne bi bio na mestu ubijen kao agitator „rumunske popagande”. Nesrećni „interpelator” bio je kafedžija iz Mihajlovca, i narodni poslanik, Jovan Popović (Đokić 1934: 381).

7) Po najstarijem pomenu u tzv. Njakušovom pismu iz 1521. god, pisanog crkveno-slovenskim pismom.

8) Važno je primetiti da se u govoru romanizovanih Dačana latinski vokal *o* između dva konsonanata pretvarao u *u* pa se tako u njihovom jeziku latinski oblik *Romanus* prilagodio u obliku *rumân*, lat. *nomen* u obliku *nume*, lat. *dolor* (*dolorem*) u obliku *durere*, lat. *colore* u *culoare* i sl. (Kmpean 2017: 4). Po svemu sudeći, međutim, ova govorna promena nije morala nastati na tlu Dakije, već su je sami Rimljani mogli doneti sa sobom. Tako je jedan od korifeja Erdeljske škole, *Petre Major*, još početkom XIX veka, pišući o dubletu „Roman (Rimljanin) - Rumân (Rumun)” skrenuo pažnju na italijanskog književnika *Tomasa Ačetiija* (Major 1812: 169) koji u svom delu „Ortografia latina ed italiana” podseća na Plinijevo svedočenje da pojedine oblasti Italije „non avevano la lettera O”, pa su ga

Mnogo je dokaza da su Vlasi istočne Srbije poreklom iz Vlaške i susednih etnički vlaških oblasti,⁹⁾ što znači da je velika metodološka greška vezivanje današnjih srbijanskih Vlaha za tzv. *balkanske* Vlahe u geografskom smislu, ili za tzv. *srednjevekovne* Vlahe u istorijskom smislu, još manje valja za pomodne teorije kontinuiteta uzimati kao dokaze pomene Vlaha u turskim popisima. Ni sa jednim ni sa drugim naši Vlasi nemaju druge veze, osim ovog krovnog naziva, koji upućuje na jezičku srodnost, ali to je *samo jedna* i to lako vidljiva komponenta u veoma složenoj kompoziciji etničkog identiteta, koji je, pak, *samo niži sprat* nacionalnog identiteta u kome se nalaze elementi presudni za formiranje nacionalne svesti.

Vlasi turski i Vlasi balkanski

O Vlasima iz turskih popisa istočne Srbije, u koje se kunu autohtonisti, treba znati tri osnovne stvari: prvo, njih Turci ne zatiču *in situ* nego ih *dovode* iz raznih krajeva koje su do tada osvojili, i *naseljavaju*, uz razne privilegije, u pogranične pojaseve novoosvojenih teritorija,¹⁰⁾ drugo, kad se te granice pomere, oni gube svoje „vlaške privilegije” pa se i sami pomeraju dalje, na zapad „u potrazi za novim kraštima”,¹¹⁾ i treće, najvažnije, u vreme kad ih Turci dovode oni su već uveliko bili posrbljeni, a od etničke postali su socijalna grupa još u vreme Nemanjića.¹²⁾ Da se ovim iseljavanjima i kasnijim doseljavanjima prekida etnički kontinuitet Vlaha na području Srbije, jasno je *per se notum*, samo po sebi. Na kraju, „turski” Vlasi genetski su pripadali balkanskim Vlasima, a ne karpatskim, kojima pripadaju naši Vlasi.

Balkanski Vlasi se suštinski razlikuju od srbijanskih Vlaha po tipu ekonomije, a ekonomija se može smatrati *kraljicom egzistencijalne svesti* koja je *kraljica svih svesti*, jer način na koji čovek sebi pribavlja hranu i podneblje gde to čini, određuju i način na koji čovek promišlja svoj život i ceo svet oko sebe. Problem je u tome što balkanski Vlasi pripadaju *transhumantnom* a naši Vlasi *bačijskom* stočarstvu. Razlika je ogromna. *Transhumantno stočarstvo* je vrlo specifičan oblik tradicionalne privrede koji se može javiti samo na tačno određenim geografskim lokacijama Balkana i nigde drugde na ovom poluostrvu, a to su one oblasti na kojima se ogromna stada mogu napasati i *leti* i *zimi*. Takva oblast je „dinarsko-šarsko-pindski planinski bedem” koji je s jedne strane dovoljno „primaknut” Jadranskom i Jonskom moru da može obezbediti zimsku ispašu na uskom primorju, i s druge strane, ima dovoljnu nadmorsku visinu u planinskom pojasu koja može obezbediti ispašu tokom letnjih meseci.¹³⁾ Veličina stada koju omogućava ovaj oblik stočarstva je zapanjujuća, jer su ona na letnjim pasištima ponekad prelazila brojku od više stotina hiljada grla,¹⁴⁾ dok su najbogatiji

zamenjivali sa „u”, kao što su Umbrija i Toskana (Ačeti 1733: 49-51). Tako su se, po P. Majoru, Румани (Romani, tj. Rimljani) pretvorili u РѠмани, tj. Rumune (Major 1812: 170)

9) Durlić 2020: 31-46.

10) Miljković-Krstić 2007: 48. Evo jednog fragmenta, pisanog na osnovu primarne građe, koji najbolje ilustruje ovu temu. „У првој фази колонизације влаха у Браничеву, која је трајала током шездесетих и седамдесетих година 15. века, насељавали су их погранични турски господари у напуштена насеља на својим територијама. Тако је браничевски субаша Али-бег Михалоглу до 1467. године влахе населио у 5 села свога хаса у Звижду, једно у Ресави и у 6 села свога читлука у Ждрелу. Ускоро је, међутим, дошло до промене у колонизационој политици. Већ у време следећег пописа 1476. године, власи су насељавани на царском хасу, па су и дажбине које су давали припадале султану. То указује да је насељавање опустошених области постало један од приоритета државне политике, и да су правци сеоба влаха били дефинисани преваходно војним циљевима” (Miljković-Krstić 2008: 293). Da Turci nisu zaticali nikakve „autohtone” Vlahe, koji bi potvrdili tezu o njihovom kontinuitetu od rimskog vremena do tada, već su ih kolonizovali sa raznih strana, potvrđuje sledeći nalaz ovih autora: „Власи се у Смедеревски санџак досељавају из области Сјенице, Требиња, Никшића, али су се главне влашке масе у ратарске области санџака населиле из њихових планинских предела - Старог Влаха и Подриња” (Isti: 294). Slično je bilo i u Porečkoj Reci. Posle pada Poreča pod tursku vlast 1524. godine, u opustela sela Turci naseljavaju grupe nomadskih vlaha dovedenih „iz divljine”, tj. iz planinskih krajeva (Stojaković 1983: 145).

11) Ibid: 63; Miljković-Bojanić 2004: 239.

12) Miljković-Bojanić 2004: isto; Bojanić-Lukač 1969: 85-86; Veljković 1986: 62.

13) Ršumović 1976: 159-160.

14) Vlasi iz meglenskog sela Livadz, koje je sa svojih 4000 stanovnika ležalo na 1250 m nadmorske visine na jednoj visoravni planine Paik, pored velikog broja konja i mazgi za transport, imali su i do 300 hiljade grla ovaca i koza (Barba 1976: 22)! Sličan broj grla izgonio se i na pasišta Dinare (Marković, 1971: 530).

Vlasi istočne Srbije imali stada od jedva nekoliko stotina brava.¹⁵⁾ Naše Vlahe stočare možemo nekako i uporediti sa tim Vlasima, ali naše krajinske Vlahe, zemljoradnike, sa balkanskim stočarima nikako.

Poreklo balkanskih Vlaha je tamno i kontroverzno, pa su postali plen koji rastrzaju nacinale nauke Rumunije, Grčke i Albanije.¹⁶⁾ Njihovi trgovački i zanatski predstavnici su se tokom XIX veka pod imenom *Cincari* lako i brzo utopili u srbijanske Vlahe (gotovo svako veće vlaško selo u istočnoj Srbiji ima po neku staru familiju cincarskog porekla), a u srpsko društvo su se potpuno asimilovali, inicirajući stvaranje njegovog građanskog staleža.¹⁷⁾ O Cincarima biće više reči kasnije.

Velika seoba 1690. ispraznila je Srbiju, i usled značajnog istorijskog hijata koji je potom usledio, dovela je do korenite promene etničke slike, čije su osnove na ovome prostoru sačuvane do danas.¹⁸⁾

Da zaključimo: osnovu *Vorbara* čini kultura Vlaha istočne Srbije, koja se do XVII veka oblikovala na etničkom prostoru današnje Rumunije, i to na području Oltenije, ili Male Vlaške, potom Banata, koji je u vreme doseljavanja bio pod upravom Austrije,¹⁹⁾ i u Zapadnim Karpatima na tromeđi Erdelja, Banata i Oltenije, u oblasti „Padurenja” (Ținutul Pădurenilor). Sva selidbena kretanja između pomenutih rumunskim oblasti, i severnih delova današnje Srbije i Bugarske, posledica su delovanja zakona granice.

Zakon granice

Zakon granice je svojevrsan naučni paradoks, jer je u pitanju objašnjenje velikog kapaciteta, koje je u međuvremenu potpuno zaboravljeno. Štaviše, autori koji su ga pominjali, činili su to usput, kao da je reč o opštepoznatom aksiomu koji zato ne treba objašnjavati.²⁰⁾ Zakon granice je često u vezi sa nekom prirodnom granicom, jer se čovek kao životinjsko biće neprestano kreće po zemlji u potrazi za hranom (danas bi se to reklo za poslom), i njen oblik: reljef, klima i podneblje, jesu perimetri koji tu granicu određuju. Pojam granice ukazuje na postojanje dve različite etničke mase koje se po rubovima tokom vremena prelivaju jedna u drugu. Zakon granice zapravo glasi da su *dva susedna naroda na državnim međama izmešani*, ali kad granični pojas iz raznih razloga opusti, onda ga sused zaseli uzduž i popreko, pa centralna vlast domaćina hita da ga razredi svojim življem, iz straha da se sused ne polakomi.²¹⁾ Kada bi se za trenutak zanemario fakat da su nacionalne manjine političko pitanje, i da tu politika ima ulogu da zamagli istinu, lako bi se poreklo Vlaha shvatilo samo na osnovu prekogranične šeme koja prikazuje selidbena kretanja na relaciji Rumunija - Srbija, koja su naročito vidljiva o oblasti Vlaške nizije (v. u prilogu kartu 20).

Zbog ovoga su razumljivi potezi Srbije koje je primorana da vuče posle Drugog hatišerifa sa kojim je, pored privilegija, preuzela i odgovornost za svoju državu. Kad se shvatilo da su u tadanjoj Srbiji neki podanici „tuđih narodnosti” bili zastupljeni u zanemarljivom procentu, a da broj Vlaha prelazi 12%, što su svi mogli zapaziti i bez uvida u statistiku,²²⁾ posebno kad se sagledalo da su se svi Vlasi nastanili duž granice sa matičnom državom u širokom kompaktnom pojasu od ušća Timoka do ušća Morave, knez Miloš kao prvu meru preduzima slanje novih grupa prebeglica iz Vlaške i Banata „najmanje na 10 sati udaljenosti

15) U 16 vlaških sela kneževine mlavske 1827. godine bilo je ukupno 30.931 ovaca, 44 u proseku po domaćinstvu, a najveće stado imao je *Pulje Brailov*, Vlah iz Zabrege, sa 345 ovaca (Peruničić 1980: 74).

16) Mirdita 2004: passim.

17) U moru obimne literature, preporučujem kao uvod: Dvorniković 1990: 237-241; Mirdita 2004 (knjiga je cela posvećena problemu balkanskih Vlaha).

18) Vidi ovde karte br. 18 i 19.

19) V. kartu 19.

20) Samardžić 1990: 158.

21) Pravi odnos među susedima obično izbija na videlo u kriznim vremenima, osobito u ratnim. Dobar primer može biti upravo odnos Rumunije i Srbije. U mirno vreme sklapaju se kraljevski brakovi, zidaju crkve i manastiri, i daju izjave o vernosti i prijateljstvu, a kad se posle ratova kroje granice, skinu se diplomatske rukavice i krene u zakulisnu borbu za svojatanje delova susedove teritorije, ne krijući pretenzije i ne birajući sredstva.

22) „Posle Srba najviše je bilo Rumuna”, (Đorđević T. 1924: 90).

od savske ili dunavske obale”,²³⁾ a teritorijalnu monolitnost Vlaha u pograničnom pojasu razbija se „širenjem elementa slavenskog, nasuprot romanskomu, koga u pretežnoj meri ima u ovom kraju”, i to naseljavanjem Crnogoraca u Petrovom Selu 1854. i Bugara na Miroču 1872. godine.²⁴⁾ Koliko je dominacija vlašskog elementa u Krajini kao pograničnom pojasu bila osnova za zabrinutost države, govori *Zakon o naseljavanju Srbije* iz 1865. godine, koji je proistekao upravo iz takve političke atmosfere.²⁵⁾

U vezi sa područjima u kojima danas srećemo Vlahe i Srbe u čistim ili mešovitim selima, treba istaći da ne postoji ni najmanji trag njihovog sukoba prilikom doseljavanja, što je još jedan dokaz da su prethodne seobe toliko ispraznile Srbiju da su ostavile dovoljno mesta za mase novih doseljenika. Štaviše, vest da u Srbiji ima dovoljno mesta za naseljavanje, koju su kriomice širili seljaci Vlaške i Banata, bila je poseban motiv da se krene, na poziv vlasti koja je kolonizovala, ili na poziv rođaka koji su već prebegli.

Dva načina doseljavanja: kolonizacija i prebegavanje

Dok Vlasi u Ključ, Krajinu i Timok dolaze iz susedne Vlaške prema *zakonu granice*, što će reći da su pojedinačno ili u malim grupama prelazili Dunav, bežeći od neke lične muke ili zakona, najčešće zbog nesnošljivog života pod bojarima u fanariotskom režimu, dotle su zapadni Vlasi, u literaturi kasnije nazvani *Ungurjanima*, naseljeni *kolonizacijom* u organizaciji austrijske vlasti (v. u prilogu kartu 19). Ove dve osnovne grupe Vlaha niti su etnografski iste, niti su došle na teritoriju današnje Srbije na isti način. Prvi su ravničari, nsvikli na obradu zemlje koju nikad nisu imali svoju, drugi su karpatski planinci i stočari, koji su pred sobom terali nevelika stada ovaca, ali dovoljna za goli opstanak na duge staze. Razlike među njima su bile i ostale velike, čak toliko da su naučnici došli do zaključka da više liče stočari *dvaju naroda*, nego stočari i ratari istoga naroda. To prokletstvo prati ova dva prastara zanimanja još od Kaina i Avelja, i njihove osobine moramo dobro poznavati, ako želimo da razumemo ova dva sveta. Za korišćenje *Vorbara* prevashodno treba uočiti razlike u njihovom govoru, jer su se govorne karakteristike najduže očuvale, sve ostale zbrisalo je vreme (v. u prilogu mapu „01”).

Karakter društvenog sloja kome su preci vekovima pripadali, u kome su se formirali, i iz koga su potekli, i u kome se kriju uzroci njihovog doseljavanja, od presudne je važnosti za razumevanje društvenog i psihološkog karaktera Vlaha doseljenih na tlo Srbije,²⁶⁾ jer se čovek nikad svojom voljom ne seli sa dobrog na loše, nego obrnuto, niti pak menja preko noći svoje društveno biće i svoju tradicionalnu kulturu. Posvećen čitalac *Vorbara* naći će u njemu mnogo dokaza za to.

Ko su bili Vlasi koji su u XVIII i XIX veku bežali iz Vlaške u Srbiju, najbolje je objasnio T. Đorđević u svojoj brošuri „Istina u pogledu Rumuna u Srbiji”, koju je napisao u kuloarima pariske Mirovne konferencije 1919. godine, i iz koje navodimo sledeće fragmente:

23) Jagodić 2004: 27. Pored dobeglica iz Vlaške, duboko u unutrašnjost Srbije proterivane su iz pograničnog pojasa i cele familje neposlušnih Vlaha (Đorđević T. 1926: 151).

24) Jagodić 2004: 113-116. Pokušaj sa Bugarima na Miroču nije uspeo, pa ga tokom narednih godina konačno naseljavaju Srbi iz Golubinja i Popovice i Vlasi iz Crnajke, Tande i Gornjana. I ovde su Vlasi vremenom postali većina: na popisu iz 1884. godine bilo ih je već 82% u odnosu na kolonizovane Srbe (Popis 1884: 67). O naseljavanju Petrovog Sela na istočnim padinama Miroča, vidi Stojančević V. 1969: 86-104.

25) Jagodić 2004: 74-75.

26) U svim prilikama koje pamtim iz detinjstva, u kojima su se okupljali vlaški stari, naročito oko kazana dok se pekla rakija, tokom razgovora o prošlosti dolazilo se i do pominjanja života u Vlaškoj, koju su nazivali *Rumííia*, i do razloga dolaska na područje Srbije, pominjući često samo naziv oblasti u koju su došli: „a veñit ñn Porëša” (došli u Poreč) ili „a veñit ñn kutare ři kutare sat” (došli u to i to selo), Srbiju kao državu nisu pominjali, jer ona kao takva, posle konačnog pada pod tursku vlast 1459. godine više nije postojala. Štaviše, u vreme kolonizacije (v. kartu 19), karpatski deo Srbije pod upravom austrijske administracije iz Temišvara bio je toliko jedinstven sa Banatom da su i tri okruga Srbije: *Ključki*, *Krajinski* i *Krivinski*, ljudi nazivali Banatom (Popović D. 1955: 16; Petrović I. 1996: 30). Kada sam kasnije kao etnolog vršio terenska istraživanja, u pokušaju da otkrijem kakve su predstave o državnim relacijama naše preci imali prilikom seljavanja, dobijao sam zanimljive odgovore: „ar veñit ñn pomínt bun dā víe” („došli su u zemlju dobru za stoku”, Zvižd) ili „a veñit ñn řarā und-a fuost pomínt puřířag, ř-a putut řā kuprindā kare kít a vrut” („došli su u zemlju koja je bila pusta, i gde je mogao da zahvati ko koliko je hteo”, Poreč).

Румуни у Србији су просто бегунци. Они су из Румуније²⁷⁾ побегли тако рећи голи, без ичега са собом, гледајући само како да спасу живот и част. До средине XIX века, румунски сељаци били су кметови бољара. Реч *robi* (роб, кмет) користе сами Румуни. Ослобађање румунских сељака око средине XIX века на румунском се каже *disrobirea țaranilor*, што значи ослобађање сељака од ропства. [...]

Сурова је била судбина румунских сељака на имањима надмених и немилосрдних бољара. На плодној румунској земљи, где дарезљива природа нуди човеку великодушну награду за његов труд, сељак је био само тежак; читав производ његовог рада ишао је бољарима „чија се сва економија сводила на једну реч - пљачка“. Док је у палатама бољара, где је живот био непрекидно задовољство, владао необуздан луксуз, сељаци су таворили у крајњој беди, тако да и сам извештај о томе изазива сажаљене и протест. „Сељачке настамбе биле су просто јазбине, зване *bordei*, рупе ископане у земљи, са кровом од дасака покривених земљом, и издизале су се застрашујуће изнад равнице. Земља на крову ускоро би била прекривена травом, тако да је издалека све то могло да личи на благо уморено тле, да није било облака дима који је одатле излазио с времена на време и откривао људско пребивалиште. Унутрашњост је била неописива. Без намештаја или посуђа, изузев дасака које су служиле као кревети или столице и лонца за кување *mamaliga*“. Један писац с почетка XIX века описује куће румунских сељака као „праве пећине троглодита“, док један други аутор, пишући у другој половини XIX века, каже да је „колиба неког афричког црнца прилагођенија животним потребама“, него бедно пребивалиште румунског сељака.[...]

Да је *ciocoi* (гладно псето, цукела, име које су бољарима наденули сељаци) могао да дохвати сунце, он би и њега узаптио, па би Божју светлост и топлоту сељаку за новац продавао. Да је *ciocoi* могао да присвоји морске воде, и њима би шпекулисао, а онда би поробио сељака маглом, хладноћом и жеђу, као што га је поробио глађу, отимајући му земљу. [...] Отворена рана, гангрена због које је [земља] трулила у миру колико и у рату - било је бољарство. Додајте свему овоме тиранију румунских кнежева, недостатак побожности код свештенства, крајње тешке намете и таксе, неправду и подмитљивост судова и друге злоупотребе најгоре врсте, па ћете добити праву слику положаја румунских сељака.”²⁸⁾

Dokopavši se Srbije, prelazeći Dunav na razne načine, krijući se neko vreme od vlasti, zauzimali su imanje načinom koji se zvao „ku ruptu”,²⁹⁾ pažljivo birajući mesto koje će biti dovoljno i za njih, i za daleke potomke. Kao sklonište za prvo vreme dizali su „šuriade” (si-bare), koje su u bile od izuzetnog značaja za opstanak u nepoznatom kraju, ali koje su, na žalost, u našoj nauci ostale nepoznate (vidi *Vorbar* kod reči *šuriadă*).

Mesta na kojima su Vlasi prelazili Dunav i načini na koje su to činili, spadaju u prvo-razrednu etnografsku građu koja, na žalost, nije sabrana ni komentarisana kako zaslužuje, a postoji opasnost da nikad i ne ugleda svetlo dana pod pritiskom autohtonističke pomame

27) Čitajući izvod iz Đorđevićevog teksta, treba imati u vidu da ga je srpski naučnik pisao na mirovnoj konferenciji u Parizu 1919. godine kad su se određivale granice tek formirane Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, i kad je nacionalna ekipa jugoslovenskih naučnika vodila žestoke zakulisne borbe protiv otvorene rumunske aspiracije na istočnu Srbiju, zasnovanu na tezi da su tamošnji Vlasi deo rumunskog naroda koji ima pravo na otcepljenje i prisajedinjenje matici Rumuniji. Tekst je objavljen na francuskom i engleskom jeziku, dakle namenjen je samo strancima, i zato koristi naziv *Rumunija* i za period kad Rumunije nije bilo, pretpostavljamo da ih ne bi mnogo zbunjivao. U najkraćem, sve što će čitalac ovdje naći kod Đorđevića, vezano je za *Kneževinu Vlašku* (Țara rumânească), naročito za period njene istorije koji je obeležio tzv. *fanariotski režim* (1712-1821) koji se u nauci ocenjuje kao jedan od „najstrašnijih instrumenata pljački poznat u istoriji” (Georgescu 1972: 18). Đorđević se pozivao na opise Francuza *Eliasa Renjoa* (Regnaulta, 1801-1868) koje je ovaj dao u svom delu *Histoire politique et sociale des Principautés Danubiennes (Politička i društvena istorija Podunavskih Kneževina)*, Paris, 1855, a o ovome je izvor za opisano stanje u Vlaškoj bio tekst *Question économique des principautés danubiennes*, koji je napisao rumunski revolucionar i žestok i antibojarista, *Nikolaje Balčesku* (1819-1852), poznat kao borac za dodelu zemljišta seljacima.

28) Đorđević T. 2006: 18-26.

29) Izraz „ku ruptu” znači „otkidanjem, odsecanjem”, što je u praksi značilo da se zemljište zauzima slabodno, bilo je samo neophodno obeležiti među zasecanjem kore debelih stabala, što je sledeći naseljenik u većini slučajeva poštovao, mada rodoslovno pamćenje sadrži i sećanje na kasnija otimanja oko međa, neka su čak dobijala i međuseoski karakter, kao u slučaju sukoba vlaških sela Gornjana i Vlaola iz 1835. godine, koji je ostavio i priličan trag u vanrednoj zanimljivoj arhivskoj građi iz toga vremena (Đorđević T. 1926: 371-373). Zahvaljujući ovom sukobu, imamo i jedan kuriozum: Vlaole u Gornjem Peku je jedino selo u Srbiji za koje se zna tačna godina osnivanja, tačan broj naseljenika sa imenima i prezimenaim, i tačna mesta odakle se ko doselio (*Isti*, 373).

koja postaje opšta zaraza kao gledište da su Vlasi samonikli narod, izrastao na plodnome tlu Srbije *ex nihilo*, koji nikad nije imao nikakve veze sa sunarodnicima severno od Dunava. U literaturi se tu i tamo pominje po nešto od toga, kao na primer mesto *Juc* (=rečni brzaci) kod Poreča (potonjeg Donjeg Milanovca) gde su ljudi u vreme niskog vodostaja, koji je znao biti ispod metra,³⁰⁾ prelazili peške preko ostenjaka koji su izvirivali iz vode, kao što je prema predanju činio legendarni *Baba Novak*, rođen inače u Poreču oko 1530. godine. Pored *Juca*, preko koga je prešao znatan broj predaka današnjih porečkih Vlaha, popularan je bio i prelaz u dunavskom tesnacu u blizini sela Brnjice, a regularno, sa pasošima prelazilo se na skeli u blizini Kladova (vidi u prilogu karte br. 15-19). Preko zaleđenog Dunava prelazilo se zimi na mnogim mestima. I plivači i neplivači koristili su daske, ili tikve vezane oko pojasa.

Po prelasku reke, begunci su se krili u planinama, leti su živeli od ribolova i plodova biljaka, a zimi od lova. Turska vlast nije zalazila u planine, a poznati su i razni načini kojima su se planinska sela štitila od njihovih iznenadnih upada. Na istaknutim i odasvud vidljivim mestima bila se na okresanom stablu drveta okačene bale slame, sena ili suvaraka koje su se lako palile i jako dimile, a o kojima su brinuli čobani. Dim je bio znak da s te strane dolaze ordije, i selo (koje inače nije bilo veliko) listom bi izbeglo na drugu stranu, u mesto od ranije pripremano za zbeg. Kada se po odlasku Turaka ustalila srpska vlast, oni bi se „legalizovali” jednostavnom izjavom da su tu „đin babaluk” (od davnina).

Kad bi se procenilo da je odabrano mesto pogodno za duži boravak, kopao bi se „bordii” (zemunica) u kome su pojedine porodice živele sve do kraja XIX veka (vidi u rečniku reč *bordii*).³¹⁾ Sva građa, koja je sakupljena i objavljena u knjizi „Rumîni în zovîrniit di suare” i za koju je rečeno da čini „vrh narodne poezije Starog kontinenta”,³²⁾ stvorena je i negovana u takvim zemunicama, pa se, bez obzira na primitivnost staništa, ljudi u njima ne mogu poređiti sa „trogloditima”, to jest ljudima iz pećinskog doba.

Pored ovoga, ono što su zatekli pri dolasku može stati u dve reči: *pustoš*, i *divljaštvo*. Evo jedne beleške T. Đorđevića o stanju koje su u Homolju zatekli Vlasi doseljeni iz Almaša.

Кад је Омоље запустело у њему се, веле даље, за педесет година није чуло да петао запева; све је било пусто. После тог времена дошло је код запустеле и у луг обрасле Тршке Цркве, на један сат западно од Жагубице, на друму који води за Млаву, седам влашких фамилија из Алмажа у Ердељу.³³⁾ За једну Фамилију знају њени потомци, који сада живе у селу Лазници, да је из села Раките код Алмажа. Да би представили колика је пустош тада била у Омољу причају, да су неки од тих фамилија, кад су дошли до Тршке Цркве, око које је био висок густ луг, да виде место па да доведу фамилије,³⁴⁾ спазили у лугу дим, (неки кажу да су чули пушку), па пошли да виде шта је. Кад тамо а човек

30) Dukić 1983: 3.

31) Prvi pravi popis u Srbiji sproveden je 1862/63. Originalne popisne knjige čuvaju se u Arhivu Srbije, u fondu Ministarstva finansija. U njemu postoji rubrika „Непокретно имање, састојеће се у земљама, кућама, здањима, зградама које исто лице има”. Kad sam osamdesetih godina u Arhivu Srbije iz ovih popisa ispisivao građu za sela Gornjeg Poreča, ne malo sam se iznenadio kad je kod dobrog broja popisanih domaćinstava u ovoj rubrici stajala napomena „nema kuću”! Radeći potom terenska istraživanja rodoslovnim metodom otkrio sam da su te porodice kroz ceo XVIII i maltene ceo XIX vek živele u „bordejima”, i da su prve kolibe „đi birne” (od brvana) i to „đi trii điržalje in lung” (od tri držalje dužine) podigli tek pred Prvi svetski rat, ili - većina njih - posle toga. Jedan od mojih najboljih informatora, *Janko Blagojević* iz Jasikova, pričao mi je da je rođen 1934. godine u „bordiju”, i da je dobar deo detinjstva proveo u njemu.

32) Durlić 2020: 341.

33) Ne može se kriti slabo poznavanje rumunske geografije ne samo Tihomira Đorđevića, nego i samoga Cvijića i njegovih saradnika. Navođenje primera oduzelo bi mnogo prostora. Almaš (Almāj) nije naselje nego područje u Banatu, u gornjem toku reke Nere, u geografskom smislu to je depresija slična našem Homolju ili Zviždu. Selo Rakita (Răchita) nalazi se u toj dolini, i od najbliže granice sa Erdeljom udaljeno je preko stotinu kilometara, a Banat je bio deo Erdelja samo nakratko u XVI veku!

34) Prema ovom mestu u Đorđevićevoj belešci, može se sa velikom sigurnošću tvrditi da je pomenutih „sedam vlaških familija” stiglo u Homolje 1721. godine u okviru prvog talasa kolonizacije Vlaha iz Banata, koji je te godine predvodio grof Mersi (v. kartu br. 19 u prilogu), jer se Đorđevićevo saznanje da su neke od tih „sedam familija” došle do Trške Crkve „da vide mesto *îa ga говегу фамилије*” (podv. Durlić), u potpunosti poklapa sa izveštajem grofa Mersija „tous les knèès généralment ont estré auprès de moi et m’ont assuré d’attirer tous leurs parents” koje je na karti 19 prevedeno kao da su se „svi [doseljeni prošle godine] okupili oko mene i molili me da dovedem i njihove rođake”, ali ova se fraza može prevesti i kao da „su se svi oni, koje sam doveo prošle godine, oku-

заклао човека, па сече месо од њега и једе. Одмах га убију, али се покају, што га бар нису питали, ко је и откуда је.³⁵⁾

Ove sumorne slike bile su neophodne da bi se razumeli neki važniji momenti iz potonje istorije Vlaha, računajući i današnje prilike, koje mnogi autori ne mogu da objasne, ili ih objašnjavaju naopako.

Vlasi na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919. godine

Vlasi su u Srbiji nacionalna manjina koja nije nastala na regularan način: razgraničenjem dveju država i sklapanjem ugovora o zaštiti prava manjine, koja po zakonu granice i načelu reciprociteta ostaju kod suseda, kao što je, na primer, bilo sa Rumunima u Banatu na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919. godine. Vlasi su se, kao što se da videti, prosto zatekli na tlu Srbije kad je u ovoj buknila revolucija koja se završava oslobođenjem od Turaka i formiranjem nacionalne države, u čemu su Vlasi učestvovali bez ikakvih uslova.³⁶⁾ Iako su rame uz rame vojevali sa Srbima, u novonastaloj državi naši Vlasi su se našli kao „podanici tuđe narodnosti”, kako ih je kategorisala ondašnja administracija, ali bez osnovnih manjinskih prava, sem službe u crkvama na vlaškom jeziku, koje im je kasnije, tokom XIX veka, ukinuto.³⁷⁾ Gledano iz njihovog ugla, nekakva zaštita manjinskih prava nije im ni bila potrebna.

pili oko mene i obećali da će privući svoje rođake”. Ovo podudaranje arhivske građe sa terenskim saznanjem, koje razdvaja gotovo dva veka (1721: 1908), izuzetna je potvrda teze o kolonizaciji Vlaha u vreme austrijske okupacije.

35) Đorđević T. 1908: 165.

36) Pokušaj rumunske pseudo-istoriografije da kroz Karađorđevu ustaničku zastavu sa glavom vepra probodu strelom, izmišljenim tribalskim simbolom, prikaže tajni sporazum između Karađorđa i Vlaha, tačnije Srbije i (nepostojeće) Tribalije, o zajedničkoj borbi protiv Turaka, posle koje će se Vlasima priznati autonomija, dakako sa pravom otepljenja i pripajanja Vlaškoj, jedan je od najkomičnijih istorijskih falsifikata koji rumunska strana iz nepoznatih razloga nikad nije dovela u pitanje, štaviše, koristi svaku političku krizu da ga nanovo štampa i da ga u vidu brošura poluilegalno rastura među našim Vlasima. Plastičan primer je sledeći citat iz jednog takvog pamfleta skorašnjeg datuma: „Să nu uităm că între 1804-1813 a existat o uniune între Serbia și Tribalialia, între sârbi și români timoceni pentru lupta împotriva turcilor. [...] Acest lucru este evident din stema respectivă care reunea cunoscută stemă a Serbiei rămasă până azi (cei 4 S în 4 colțuri) cu stema Tribaliei (un cap de mistreț străpuns de o săgeată, uneori și o bufniță). — Preved: „*Da ne zaboravimo da je između 1804-1813. postojao savez između Srbije i Tribalije [sic!], tj. između Srba i timočkih Rumuna, radi zajedničke borbe protiv Turaka. [...] To je vidljivo na osnovu grba koji je nastao spajanjem poznatog grba Srbije (4 S u 4 ugla) sa grbom Tribalije (glava vepra probodena strelom, ponekad i sova)*” (Domožina 2008: 3-4). Ova tvrdnja završava se gorkom konstatacijom da su lukavi Srbi prevarili svoje saveznike, jer su po oslobođenju od Turaka zaboravili na dato obećanje. Ko god imalo zna genezu Prvog srpskog ustanka, kao i istoriju ovog dela Balkana, može samo sa čuđenjem čitati ovakve besmislice, jer je ustanak izbio spontano, kao samoodbrana od seče knezova, bez velikih ideja o oslobođanju Srbije od Turaka, i zato bez ikakve organizacije koja bi imala formu neophodnu za sklapanje saveza sa bilo kim, a pogotovu ne sa Tribalijom koja je već u rimsko doba bila prošloš (Jireček 1984: 3). Podsetimo se šta je Karađorđev pisar Boža Grujić zapisao da je „из уста его [Karađorđa] слышал” o „начало востанія Сербовъ” („početku ustanka Srba”): „Пришедше къ њѣмъ [Karađorđu] Турки, да га сѣжѣ као и другѣ, онѣ ихъ растерѣ, повегне, сазове Станоя [Главаша], први данъ нѣи 4. билѣ, трећи данъ 9. седми дан 300 а десети дан 2000. говорећи: ако намъ ѣ по самомъ гинѣти нека смо ѹ гомили да гинемо” (Nenadović 1867: 70). Iz kojih su izvora rumunski autori izvukli savez sa Tribalijom, ne zna se, a pošto je bio tajni, ne mora se ni dokazati. Što se tiče grba sa veprovom glavom i strelom, on takođe nema nikakve veze sa Tribalijom: „Дивљи вепар (као отргнута или одсечена глава, рањена стрелом у чело или чељуст) појављује се од времена Сабора у Констанци 1414-1418. године као грб Србије, а у потоњим временима сасвим специфично, као грб Тривалије или Турске Србије (Србије јужно од Саве и Дунава)”, пише најбољи српски познавалац heraldике, Dragomir Acović (Acović 2008: 175), ali postoji i eksplicitna tvrdnja da je grb Tribalije „izmislio Dalmatinac Pavle Riter Vitezović u svojoj Stematografiji od 1701. godine” (Rugarac 1896: 4).

37) Kad je reč o stanju u tadašnjoj crkvi, kako u Vlaškoj tako i na području Srbije, dovoljno je pogledati izveštaj *Maksima Radkoviča*, koji je ispitivao popove tridesetih godina XVIII veka, i koji je bio toliko zapanjen otkrivši da većina njih nije znala ni deset božjih zapovesti, da je uzviknuo: „Жали Бог оно свештенства, что је на нем. Десят заповедей божији на уст не ведајет. [...] Јеговим читањем не толико славит се јелико хулит се Бог”, а o Vlasima zaključio da od njih Crkva „никакове ползе не имат” (Vitković 1884: 145-147), jer em retko dolaze u Crkvu, em ne plaćaju propisane crkvene takse, sem za „вјенчање и знамење”. Sveštenički nivo hrišćanske crkve bio je za sve to vreme na najnižem stupnju od kad je ova crkva nastala. „Popovi su bili samo maskirani seljaci koji jedva mogu čitati na maternjem jeziku” (Erler 2003: 15). Takvo stanje je potrajalo i nakon odlaska Turaka, i ova dugotrajna slabost Crkve svakako je jedan od uzroka što se u istočnoj Srbiji među Vlasima očувала etnografska svežina kakvu je teško naći na drugim stranama hrišćanskog sveta (Durlić 2010: 8). Ovo je važno imati u vidu kada se procenjuje koliko je u prošlosti fakat da su Vlasi imali crkvu na svome jeziku, uticalo na etnički identitet i konstituisanje potonje nacionalne svesti. Uticaj je bio nikakav, ili samo onoliki koliko je mogao hrišćanski folklor da bude uticajan, te se stoga ni promena jezika službe - ma koliko dramatična bila ta promena - ne može smatrati velikim

Pobegavši od velikog zla, nesmetanim zauzimanjem zemlje, ili pasišta za svoju stoku, Vlasi su u Srbiji svim svojim bićem osećali da su ostvarili najveće ljudsko pravo: pravo da budu slobodni, i pravo da gospodare svojom sudbinom. Seljaku XVIII i XIX veka ništa više nije ni trebalo.

Pokušaj Rumunije da ih izvuče na svetsku pozornicu preko diplomatskih igara na Mirrovnoj konferenciji, nije uspeo, ali je Konferencija jasno pokazala kakav je odnos Rumunije prema Vlasima, kao i kakav status imaju Vlasi u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, potonjoj Jugoslaviji. U najkraćem, oni su svima bili moneta za potkusurivanje.

Rumuni su na Pariskoj konferenciji sve snage bacili na svoje sunarodnike u plodnom Banatu, u želji da – ako mogu – dobiju ceo Banat do pod Beograd. Kad im je šef jugoslovenske delegacije Pašić rekao da ni jedna država ne može dopustiti da joj glavni grad bude na samoj granici sa nekim susedom, Rumuni su mu nadmeno predložili da pomeri prestonicu u Kragujevac, gde je bila nekada.³⁸⁾ Ali, u pogledu Vlaha, šef rumunske delegacije Jon Bratijanu je u memorandumu od 31. januara 1919. godine izneo po njim poguban stav da „rumunska vlada [na Konferenciji] ne postavlja pitanje ujedinjenja mnogih Rumuna koji žive u Srbiji između Timoka i Morave samo zato što ceni značaj Dunava kao mira.“³⁹⁾ Jugoslovenska delegacija se sa svoje strane nadala „da niko neće hteti da potpuno je [Vlah] koje u stvari predstavlja unutrašnju stvar jednog zaslužnog i s. zn. s treće strane, velike sile su se zalagale da se u Banatu mora post...“⁴⁰⁾ Rumunija dobija Srbija, što je isto... z... lo... se Vlasi isključuju iz svake kombinacije.

Na zanimljiv način... z... Vlah uključio Joan Cvijić, koji je izneo zapanjujuću teoriju da... „srpskoga porekla, a rumunske kulture, naime [da je reč] o potomcima Srba koji u XIV veku prešli u Vlašku, a čiji su se praunuci vratili u oblast Timoka pošto je Srbija bila oslobođena od Turaka u XIX veku“⁴⁰⁾ (podv. Durlić). Ovo je bila velika, masna neistina jednoga naučnika evropskog ugleda, jer su Vlasi u vreme oslobođenja već ceo vek bili na tlu Srbije, i zajedno sa Srbima vojevali protiv Turaka, a da ne pominjemo da talas emigracije Srba iz XIV veka nije završio u Vlaškoj, nego Ugarskoj (Srem, Banat, Bačaku)!⁴¹⁾ Njemu se pridružio Pašić koji je i sam, kao što se zna, bio Vlah Cincarin; on se opredelio za još šokantniju tvrdnju da bi „oni [Vlasi] pre voleli da umru, nego da se ujedine sa Rumunijom“⁴²⁾ i dodao da je stapanje Vlaha sa srpskom nacijom „neosporna činjenica“,

gubitkom, jer su promene bile samo personalne, slaba crkvena dogma ostala je i dalje nemoćna pred narodnom religijom Vlaha, koja je ocenjena kao *animatističko-fatalistička* (Durlić 1995). A nije na odmet podsetiti i na to da je među doseljenim Vlasima bilo planinaca koji su ceo svoj život provodili odvojeno od sveta, koji su o popovima, popadijama i njihovim čerkama pričali najmrsnije priče, a Vlahinje, koje vode verske obrede a nikad nisu čule za Isusa, sretao sam i sam krajem XX veka u svom etnološkom radu na terenu.

38) Petrović I. 1996: 279 i dalje.

39) Mitrović 1975: 99.

40) Spektor 1966: 124. Iako je Cvijić izneo potpunu neistinu, potonja srpska nauka nastavlja da ga glorifikuje, tako u jednom broju *Glasnika etnografsko instituta SANU* čitamo da je Cvijić kod članova teritorijalne komisije Pariske konferencije uživao „veliki naučni ugled“, i da je pred njima izneo „stručne i naučne dokaze“ kojima je „vrlo dobro pobijao rumunske navode“ (Đukanović 1980: 52)

41) Jireček 1984: 420-421.

42) Istorija će dve decenije kasnije na neverovatan način potvrditi ove Pašićeve reči skoro u slovcu. U aprilskom slomu 1941. godine, iz poražene kraljeve vojske izdvojena je velika grupa Vlaha i poslata u zarobljeničke logore kojih je bilo nekoliko u susednoj Rumuniji; tamo su bili podvrgnuti nemilosrdnoj rumunskoj propagandi, s ciljem da im se „probudi“ rumunska nacionalna svest, kako bi mogli da budu pokriće za vojnu aneksiju istočne Srbije, jer bi rumunska vojska, tobož na njihove (pot)pisane zahteve, mogla upasti u istočnu Srbiju da „oslobodi porobljenu braću ispod srpske čizme“ i na osnovu istorijskog i etničkog prava da je pripoji sebi kao zemlji matici. Sumanuti Antoneskouov pokušaj 10. septembra 1941. godine da sa tri ratna broda kod mesta Tekije uđe u Srbiju i „okupira krajeve u kojima živi rumunski (vlaški) živalj“ nije uspeo jer je bio sprečen od strane nemačke vojske (Blagojević 2006: 195). Rezervni plan je bio Elaborat o razmeni stanovnika: Vlasi iz istočne Srbije da se presele u Banat a tamošnji Srbi da pređu u istočnu Srbiju, koji je za potrebe rumunskog Ministarstva za manjine još 1940. godine izradio njihov stručnjak dr Petre Petrinka (Curlja 2012: 152-194). Kao svojevrsna izvidnica sa namerom da ispita raspoloženje Vlaha po tom pitanju, jednoga dana je u logor koji se nalazio u selu Groda u neposrednoj blizini Temišvara, ušao novinar i advokat Oktavijan Metea. Odabrao je kao sagovornike petoricu Vlaha, od kojih je ostalo zabeleženo ime Milorada Čosića iz Proštince kod Svilajнца u Resavi, bio je star 28 godina i imao kod kuće troje dece Tomislava, Dragoljuba i Jovanku. Na pitanje u kakvom su odnosu Vlasi i Srbi u Resavi, na osnovu odgovora

ABECEDNA LISTA AKTIVNIH SARADNIKA NA PRIKUPLJANJU TERENSKE GRAĐE

- 01) Aleksandrović Bojan, *Malajnica*, Padurenji [Pad.]
- 02) Balčanović Dejan, *Samarinovac*, Kmpenji [Kmp.]
- 03) Bicanović Goran, *Doljašnica*, Braničevo [Bran.]
- 04) Bujić Goran, *Mali Izvor*, Crna Reka [Crn.]
- 05) Dragić Dragomir, *Krivelj*, Crna Reka [Crn.]
- 06) Dragojević Staniša, *Manastirica*, Mlava [Mlava]
- 07) Dujnović Vencislav, *Šipikovo*, Timočani [Tim.]
- 08) German Nikola, *Ranovac (Slana)*, Mlava [Mlava]
- 09) Glišić Ivica, *Žitkovića*, Braničevo [Bran.]
- 10) Ilić Dejan, *Vrbnica*, Pomoravlje [Pom.]
- 11) Ilić Paun, *Tanda*, Poreč [Por.]
- 12) Ilić Slobodan, *Topla*, Crna Reka [Crn.]
- 13) Ilić Slavoljub, *Sige*, Homolje [Hom.]
- 14) Jenić Milosav, *Rečica*, Stig [Stig]
- 15) Jovanović Mira, *Dubočane*, Padureni [Pad.]
- 16) Makuljević Žika, *Ranovac*, Mlava [Mlava]
- 17) Marković Desimir, *Leskovo*, Gornji Pek [GPek]
- 18) Nikolić Vladan, *Žitkovića*, Braničevo [Bran.]
- 19) Paunjelović Filip, *Osnić*, Crna Reka [Crn.]
- 20) Paunović Vojkica, *Šipikovo*, Timočani [Tim.]
- 21) Petrović Goran, *Topolnica*, Porečka Reka [Por.]
- 22) Radulović dr Marko, *Duboka*, Zvižd [Zvžd]
- 23) Stojanjelović Dragan, *Žagubica*, Homolje [Hom.]
- 24) Šalarević Marija, *Blizna*, Porečka Reka [Por.]
- 25) Todorović Dimitrije, *Urovica*, Padureni [Pad.]
- 26) Trailović Velimir, *Prahovo*, Kmpenji [Kmp.]
- 27) Trifunović Jelenko, *Crnajka*, Porečka Reka [Por.]
- 28) Zlatić Mikica, *Klokočevac*, Porečka Reka [Por.]
- 29) Žujica Nedeljko, *Leskovo*, Gornji Pek [GPek]

LISTA KAZIVAČA PO OBLASTIMA

BRANIČEVO * **Brnjica**: Branka Drikić, Branislav Kostić * **Češljeva Bara**: Desa Stešić * **Dvorište**: Dušanka Dragić, Ratko Lazić * **Ram**: Bora Kostić * **Snegotin**: Petar Paunović * **Topolovnik**: Goran Perić, Živadinka Tanasković * **Žitkovića**: Vladan Nikolić, Ivica Glišić

BUFANI * **Majdanpek**: Aleksandra Gajanović, Božidar Krajničan, Vlada Binđesko, Paun Rucić, Aleksandra Dragošan, Ljubiša Cepenjor

CRNA REKA * **Bačevica**: Miljan Paunović, Biljana Paunović * **Brestovac**: Vlastimir Žurkić * **Bučje**: Dragoslav Vajkić * **Grljan**: Slavoljub Canić * **Krivelj**: Dragomir Dragić * **Luka**: Stojan Petrović, Toma Golub * **Metovnica**: Zaviša Žurž * **Nikolićevo**: Persa Stojanović * **Osnić**: Ivanka Lazarević, Filip Paunjelović, Trailo Dumitrašković * **Topla**: Ljubiša Petrović * **Valakonje**: Miroslav Drndarević * **Zlot**: Milutin Karabašević

GORNJI PEK * **Debeli Lug**: Božidar Durlić, Pavle Golubović * **Jasikovo**: Janko Blagojević, Nikola Petković, Raja Petković * **Leskovo**: dr Desimir Marković, Milan Marković, Stana Martinović, Milica Adamović, Biljana Paunović * **Vlaole**: Marica Jovanović

HOMOLJE * **Laznica**: Marica Knežica, Mila Pavlović * **Medvedica**: Neša Milošević, Slavica Veličan * **Osanica**: Ivan i Jana Brndušić, Ivan Tomić * **Selište**: Ruca Šutulović * **Sige**: Slavoljub Ilić, Nevenka Jovanović

KLJUČ * **Davidovac**: dr Aca Kožokić, * **Grabovica**: Dragan Jepurović, Ljubica Njamculović * **Kladušnica**: Mihajlo Vasiljević, Dragan Paunović * **Korbovo**: Tihan Matasarević, Milisav Stojanović * **Kostol**: Mileva Florić * **Ljubičevac**: Slobodanka Rajković * **Mala Vrbica**: Dragiša Kostandinović * **Manastirica**: Dragica Puntunjerović * **Milutinovac**: Milan Marinović * **Podvrška**: Ljubiša Margitanović * **Rtkovo**: Nikola Stojković * **Sip**: Žikica Carojević * **Tekija**: Persida Burtić * **Vajuga**: Nikola Kalinović, Ljubisav Stojković * **Velika Kamenica**: Sanja Veljković

NEGOTINSKA KRAJINA-KMPENI * **Dupljane**: Novica Njagojević * **Kobišnica**: Dejan Balčanović * **Prahovo**: Olga Roškić, Zorica Trailović, Velimir Trailović * **Samarinovac**: Dejan Balčanović, Savica Đorđević * **Dušanovac**: Dušan Prvulović * **M. Kamenenica**: Dragan Jovanović * **Mihajlovac**: Mića Karmatraković * **Mokranje**: Dragiša Surčelović

MLAVA * **Aljudovo**: Aleksandra Janković * **Bošnjak**: Ljubiša Adamović * **Busur**: Anka Adamović, Ljubiša Adamović, Srećko Tomić * **Dubočka**: Dragi Jovanović, Željko Trajić, Ivica Jovanović * **Kladurovo**: Žika Maku, Žikica Krinulović * **Leskovac**: Novica Dragić * **Manastirica**: Staniša Dragojević, Radiša Ivanović * **Melnica**: Siniša Maksimović * **Mirijevo**: Miodrag Jenkić * **Orljevo**: Neša Milošević * **Ranovac**: Ksenija Kolerović, Slavica Jović Kolerović, Eva Bogdanović, Žika Makuljević * **Rašanac**: Anđelka Aleksić, Dragan Demić, Tomislav Draguljević, Danislav Aleksić * **Stamnica**: Volica Stojković, Radiša Mikuljević * **Starčevo**: Javorka Paunović, Vinko Lilić * **Vitovnica**: Nena Jeremić * **Ždrelo**: Dragan Martinović, Dobromir Petrović

MORAVA * **Batinac**: dr Milan Paunović, Saša Pištoljević

PADURENI * **Jabukovac**: Voja Kožić * **Plavna**: Čedomir Točaković * **Malajnica**: Bojan Aleksandrović

POMORAVLJE * **Bigrenica**: Aleksa Trujić, Tihomir Golubović * **Isakovo**: Nedeljko Adamović * **Vlaška**: Dušan Milovanović, Mirjana V. Filipović * **Vrbnica**: Dejan Ilić

POREČKA REKA * **Blizna**: Marija Šalarević, Olgica Trailović, Aleksija Durlić Trailović, Lazar Durlić, Mihajlo Germanović * **Boljetin**: Velibor Đurić, Velika Pavlović, Slavica Petković * **Crnajka**: Jelenko Trifunović, Viktorija Paunović, Zoran Ilić, Goran Prvulović * **Gornjane**: Slavoljub Radulović * **Klokočevac**: Brankica Durlić, * **Mosna**: Milutin Trailović * **Topolnica**: Goran Petrović, Trandafir Jovanović * **Rudna Glava**: Borislav Paunović, Savinka Paunović, Dragi Trifunović, Jelisaveta Makulović, Marica Aćimović, Paun Trujanović * **Tanda**: Paun i Rumenka Ilić

POŽAREVAČKA MORAVA * **Porodin**: Zoran Šišmanović, Janko Novaković, Aleksandar Grujić, Miodrag Grujić * **Svinjarevo**: Radiša Đorđević * **Tičevac**: Milica Janković * **Porodin**: Miodrag Grujić * **Svinjarevo**: Ljana Trailović

RESAVA * **Beljajka**: Stana Đorđević * **Bobovo**: Slavica Garašević * **Dobra Voda**: Jane Ilić, Živadin Ilić * **Proštinac**: Marija Damjanović, Aleksandra Ilić, Mirko Paunović * **Ravna Reka**: Dragan Babić * **Subotica**: Dragoš Kračunović, Milica Lazarević * **Židilje**: Ljiljana Đorđević

STIG * **Kobilje**: Ljubiša Mitrović, Dragica Mitrović, Radiša Bogić * **Rečica**: Milosav Jenić

TIMOČANI * Gradskovo: Vojkica Paunović * **Aleksandrovac**: Živadinka Gogicović * **Čokonjar**: Radmila Lautarević * **Dubočane**: Saša Martinović * **Glogovica**: Slađana Đorđević * **Kovilovo**: Dimitrije Singurilović * **Mali Jasenovac**: Milutin Vasiljević * **Halovo**: Vojkica Paunović * **Šipikovo**: Vojkica Paunović

ZVIŽD * Brodica: Milena Marinković * **Bukovska**: Rumena Đorđević, Ilija Grujić, Dragan Srbuljević, Petar Grujić, Boban Trailović * **Ceremošnja**: Živorad Janković, Dragoslav Milić * **Duboka**: dr Marko Radulović * **Lješnica**: Željka Stojadinović * **Mustapić**: Dragiša Đorđević * **Neresnica**: Slavoljub Priulović, Ratko Čikarević * **Radenka**: Snežana Kokić * **Ševica**: Branislav Bulutić * **Srpce**: Željka Stojadinović * **Turija**: Dragan Ilić * **Voluja**: Slavica Petković, Ljubinka Paunović * **Vuković**: Živojin Đorđević

LISTA STRUČNIH KONSULTANATA

- 01) Olgica PETKOVIĆ, Pančevo, prof. srpskog jezika, OBLAST: srpski jezik, prevod; pravopis; leksikologija; lektura u korektura prevoda; koncept rečnika
- 02) dr Annemarie SORESCU MARINKOVIĆ, Beograd, sociolingvistkinja, OBLAST: rumunski jezik i leksikografija; koncept rečnika
- 03) dr Marko RADULOVIĆ, Majdanpek, doktor medicine, lekar u patronažnoj službi, OBLAST: etnomedicina; delovi tela; bolesti
- 04) Mika JANKOVIĆ, Majdanpek, stolar, OBLAST: stolarski zanat i alat
- 05) Goran PRVULOVIĆ, Crnajka, veter. tehničar, OBLAST: etno-veterina
- 06) Lazar PAUNOVIĆ, Majdanpek, šumarski tehničar, OBLAST: flora uopšte
- 07) Borislav PAUNOVIĆ, Rudna Glava, folklorac, OBLAST: narodne umotvorine
- 08) Ljubiša PETROVIĆ, Topla, folklorac, OBLAST: materijalna kultura
- 09) Valentin MIK, Pančevo, novinar, OBLAST: rumunski književni jezik i banatski dijalekti
- 10) dr Emil ȚÎRCOMNICU, Bukurešt, Rumunija, etnolog, OBLAST: komparativni primeri
- 11) Maria MÎNDROANE, Temišvar, Rumunija, etnološkinja, OBLAST: Poređenje vlaških i banatskih izraza i fraza
- 12) Žika MAKULJEVIĆ, Ranovac, folklorac, OBLAST: vlaška znanja o starim zanatima i alatima; predanja i verovanja
- 13) Goran FILIPI, Pula, Hrvatska, lingvista dijalektolog, prof. unverziteta, OBLAST: opšte konsultacije
- 14) Mirko ŠALAREVIĆ, Majdanpek, OBLAST: pečurke i gljive
- 15) Goran PETROVIĆ, Bor, pravnik, OBLAST: govor Srednjeg i Donjeg Poreča
- 16) Dragan JACANOVIĆ, Požarevac, arheolog, kustos muzeja, OBLAST: prevod pojmova iz oblasti materijalne kulture na srpski jezik
- 17) Biljana ŽIVKOVIĆ, Klenje, inženjer ratarstva, OBLAST: opšta srpska seoska terminologija
- 18) Čeda VUČKOVIĆ, Opovo, fotograf ornitolog, OBLAST: srpski i latinski nazivi za ptice i njihovo oglašavanje

Sl. 12. Arifăt, uļ gainarī, irikob. — Kobac.

■ ku lukru tuot argat am fuost — sa poslom sam sve mučenik bio [Por.] ♦ rum. **argat** ♦ etim. < tur. irgat, bug, aprar < ngr. αργατισ

aripat (aripatā) (mn. **aripat**, **aripace**) (prid.) — *krilat* ■ *đižaba* ĩe gaĭna aripatā, kĭnd nu ĩ-a dat dumfeđĭu sǎ zbuare — *badava je kokoška krilata, kad joj bog nije dao da leti* ♦ var. **arpiĭat** (Tanda) [Por.] ♦ rum. **aripat** ♦ etim. **aripa** + -t

aripā (mn. **āripī**, **ārpī**) (i. ž.) — *krilo* ■ tuace pǎsĭrĭ au āripī, šǎ ku ĩaĭe zbuarā — *sve ptice imaju krila, i pomoću njih lete* ■ baće đin ārpī — *mlatara krilima* ■ a kĭpatat ārpī — *dobio krila*, (fig.) *osmelio se, okuražio* ■ *aripa* šĭeruluĭ — *nebeski svod* [Por.] ♦ var. **arpie** [Por.] ♦ rum. **aripā** ♦ etim. < lat. alap

ariš (mn. =) (i. m.) — (zool.) *jež* (Erinaceus europaeus) ■ arišu ku arišuaika duorm ĩn frundǎ — *jež i ježica spavaju u lišću* ■ (ver.) *đakǎ s-a-nkid puĭĭ đĭ ariš*, šĭ sa baće pĭleku pi lĭnga ĩ, arišu duše ĩarba űeruluĭ ku kare sa puace đeškidǎ *fiĭe kare lakĭt pi lumĭe* — *ako se zatvore mladunci ježa, i lupa o neki pleh pored njih, jež će doneti gvozdenu travu sa kojom se može otvoriti bilo koji katanac na svetu* [Por.] ♦ dij. var. **arič** ■ kĭnd kopiĭ bat đĭn palme, ariču sa fače gem — *kad deca pljeskaju rukama, jež se skuplja u klupko* [Kmp.] ♦ rum. **aric** ♦ etim. < lat. ericius

arit (mn. **arice**) (i. ž.) — ① *okolina, okoliš* ■ aritu kǎšĭ — *okućnica* ■ fuž đin aritu mĭeu! — *beži mi s očiju!* ② *vidik, vidokrug* ■ kĭt sa vĭade ku uoki arito-sta, tuot ĩe mošĭĭa mĭa — *koliko se očima vidi okolo, sve je moja imovina* [Por.] ♦ rum. **aret** ♦ etim. < lat. area

ariuš (mn. **ariušǎ**) (i. s.) — (bot.) (zast.) *kiselica, jako kisela divlja jabuka* (*Malus sylvestris*) ■ ariuš ĩe puom sĭrbačik ku puama akrǎ — *kiselica je divlja voćka sa kiselim plodom* ♦ var. **ariuš**, **iriuš**, **iriuš** ♦ sin. **korĭkivǎ** [Por.] ♦ rum. **mǎr pǎdureț**

Sl. 13. Trāĭratu ku kaĭĭ la arĕ. — Vršidba pomoću konja na guvnu.

ariĕt (mn. =) (i. m.) — (ornit.) *kobac kokošar* (*Falco subbuteo*) ■ kluoča apĭrǎ pĭlgu ĩeĭ đĭ ariĕț — *kvočka brani svoje jato od kopca* [Crn.] ♦ sin. **uļ gainarī** [Por.] ♦ dij. var. **arĕț** [Kmp.] ♦ dij. sin. **irikob** (Sige) [Hom.] ♦ rum. **erete** ♦ etim. < mađ. haracs (♦ sl. 12)

arĭng (mn. **arĭnže**) (i. s.) — *crkveno zvono* ■ baće arĭngu, a murĭt vrunu — *lupa crkveno zvono, umro je neko* ♦ sin. **kluopĭt** [Por.] ■ la Praova kĭnd bate arĭngu đe doo ori a murĭt om, da đakǎ bate arĭngu đe tri ori, a murĭt famĭĭe — *u Prahovu ako crkveno zvono bĭje dva puta, umro je muškarac, a ako bĭje tri puta, umrla je žena* [Kmp.] ♦ rum. **harang** ♦ etim. < mađ. harang

ariace (mn. **arĭeț**) (i. m.) — (zool.) *priplodno grlo* ■ đin duoĭ omeņešč, un mĭel las đĭ ariace — *od dva muška, jedno jagnje ću ostaviti za priplod* [Crn.] ■ ariace ĩe berbĭek, ažuns đĭ mĭrĭĭt uoĭĭi — *„arjace” je ovan, dospeo za mrkanje ovaca* [Por.] ♦ rum. **arete** ♦ etim. < lat. aries, -etis

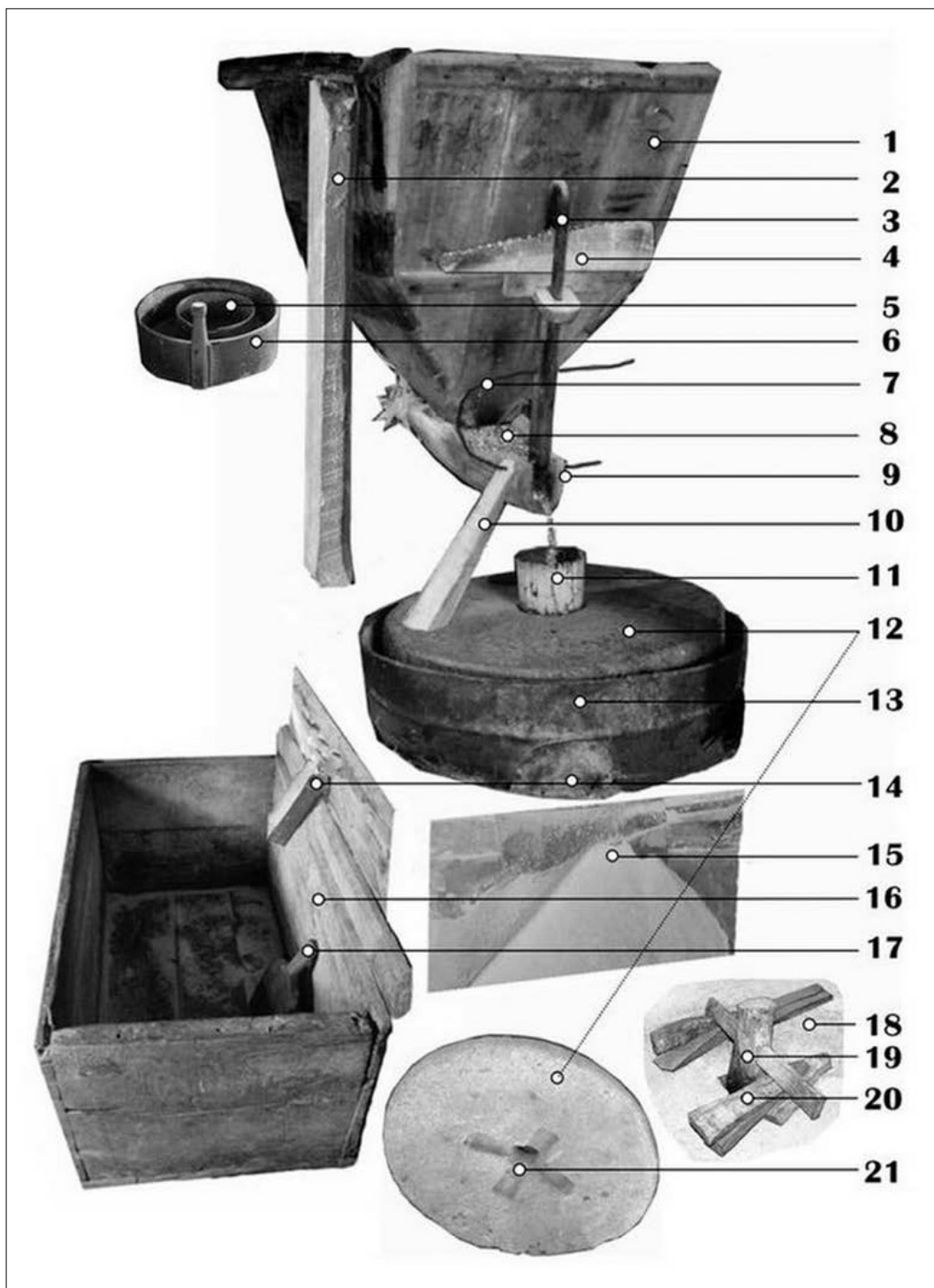
arĭe (mn. **āri**) (i. ž.) — *gumno, guvno* ■ arĭe ĩe luok unde s-a trāĭrat grĭu ku kalu, da s-a vĭnturat ku vĭntu — *gumno je mesto gde se žito vršilo pomoću konja, a vejalo pomoću vetra* ♦ var. **are** [Por.] ♦ rum. **arie** ♦ etim. < lat. area (♦ sl. 13)

ark (mn. **arkurĭ**) (i. m.) — ① *luk* ■ ark ku kare sa arunkǎ sažata — *„ark” je luk kojim se izbacuje strela* ② *gudalo* ■ ark đĭ lautǎ — *violinsko gudalo* ■ traže ku arku pi kuarda gruašǎ — *prevlači gudalom preko debele žice* (svira dubokim tonom) ③ *luk kao graditeljski oblik na stambenim objektima* ■ kašǎ ku arkurĭ — *kuća sa lukovima* [Crn.] ④ *kuhinjski pribor* ■ arku dǎ taĭat koĭjaša — *luk za sečenja kačamka* (Sige) [Hom.] ♦ rum. **arc** ♦ etim. < lat. arcus

arkaš (mn. =) (i. m.) — (zast.) ① *strelac* ■ arkaš a fuost uom ĩnarmat ku ark šĭ sažatǎ — *strelac je bio čovek naoružan lukom i strelom* ■ bun arkaš ĩe uom kare puace sǎ putrĭvĭaškǎ ku

Img. 2. Slika batrîna spuñe mult, dakã nu sa şciie kare inş sînt pi ãa. Pi slika-sta vedem o pariãke ãi Arnaglavieñ, la-nşeputu vakuluï al XX, ş-aia pãnã n-a tunat şarapi ñn muadã pi lînga 1910, kã uomu ñe-nkalţat ñn opinş ãi puork ku obiãje, da muïarïa ñn opinş ku kalţuoñ; uomu s-a prins la lukru la rudnik, ş-a koluo, sigurat pi la inţñeriï, veñiţ ãin strinataçe, a vađut kaşkiet kare-ï sa-m parut şã ku kare a putut sã skimbïe kalabãtu, finka kalabãtu a fuost oprit ãemult, ãarã ãi la lukraturuoi a vađut şã burka, şã ku ãa a skimbat şuba. Muïarïa numa a skimbat pļeçiri şï şapsa ku kïrpã, kã ku pļeçiri nu sa mãi kuçeđat ieşï ñn lume, alalt tuot a ramas pi ãa ka ãin vrïamïa lu paramamï-sa. — *Stare slike govore mnogo, iako često ne znamo koje su osobe na njoj. Na ovoj slici vidimo par Rudnoglavaca sa početka XX veka, i to pre nego što su čarape oko 1910. godine ušle u modu, jer muškarac nosi svinjske opanke i obojke a žena opanke i kalčine; muškarac je očito zaposlen u rudniku, i tamo je video, verovatno od inženjera doseljenih sa strane, lep kačket koji mu se dopao i kojim je zamenio vlasnatu šubaru, pošto je ona već dugo bila zabranjena; od radnika je takođe mogao videti i sako, kojim je zamenio sukneni gunj; žena je, pak, zamenila samo zabranjene pletere i čepec sa maramom, sve ostalo na njoj je kao iz prababinog vremena.*

Sl. 242. Muara, parşaliji aji di sus: 1. kuoş 2. stîlpiaće, stîlp 3. žug 4. skară, reză 5. bļid 6. mîernîţă 7. nuăua di kuorn alu şokît 8. mîşiniş 9. postaviţă, laviţă 10. şokît 11. tolşerî 12. pîatra aļergatuare (a di sus) 13. obada, okuoļ 14. žgîab 15. fañină 16. mişnić 17. ispuon 18. posadină, rîdikatuarie 19. kruşa muori 20. pană 21. žgîab di pîrporiţă. — Vodenica, gornji delovi: 1. koş 2. stubac 3. jaram 4. reza, ključaonica 5. posuda (?) 6. merica 7. drenov prut, drţać čeketala 8. meljava 9. korice 10. čeketalo 11. levak 12. gornji, pokretni kamen 13. obruč, štitnik 14. žljeb 15. brašno 16. mućnjak 17. isponac 18. podizač 19. krst 20. klin 21. utor, ležište paprice

razări (i. m.) [GPek] ● v. **mustafielnik**

razbj (**razbiesk**, **razbiašće**) (gl. p. ref.) — *savladati, ovladati; probiti* ■ n-a mînkat nîmjika trii-patru dîje, kînd l-a razbit fuamîa, s-a-ntuors la mîmî-sa — *nije jeo ništa tri-četiri dana, kad ga je savladala glad, vratio se majci* ■ l-a razbit vîntu pănă la uos — *probio ga je vetar do koske* [Por.] ◆ rum. **răzbi** ◆ etim. < stsl. **разбити**

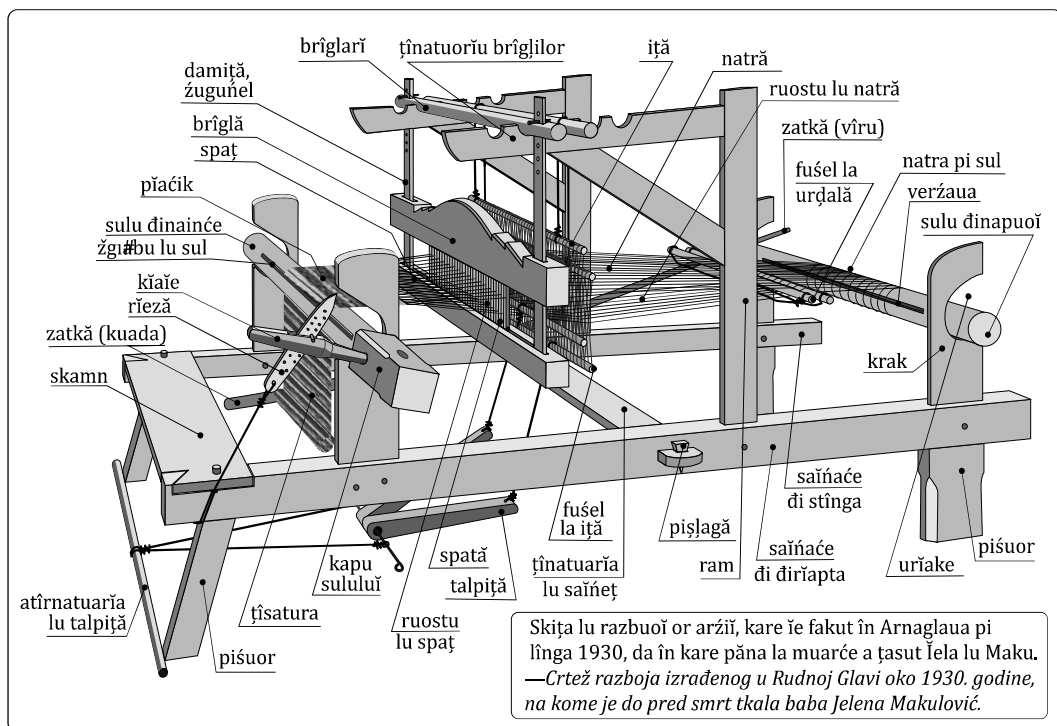
razbjk (mn. **razbjiš**) (i. m.) — (tehn.) **arbija** ■ razbjk îe bît di kuorn uskat ku kare s-a fakut țavi di suok di razbuoi, a poknît kopîi ku priskopala, da dimult ku îa s-a unplut pușcîli ku prau — *arbija je ștap od suvog drena kojim se probijala cev od zove za razboj, kojim su deca pucala iz zovine pucaljke, a nekad su se njome puške nabijale barutom* ◆ sin. **verzaua** [Por.] ◆ rum. **răzbići** ◆ etim. **razbj** + -k

razbiși (**razbiesesk**, **razbiašće**) — ① *probušiti, prosvrdlati* ■ kînd îngăuri blana șa trîeș ku sfrîđiru pin îa, đîș k-ai razbișito — *kad bušiš dasku i prodeš svrdlom kroz nju, kažeš da si je probušio* ② *nabijati, puniti pušku* ■ la pușkă ku kriamîne, țaua pușci s-a razbișit ku razbjku — *kod puške kremenjače puščana cev nabijala se arbijom* [Por.] ◆ rum. **răzbići** ◆ etim. **razbi** + -și

razbuna (**razbun**, **razbună**) (gl. p. ref.) — (o vremenu) *razvedriti se* ■ trîek nuviri, đi la apus

sa razbună vrîamîa — *prolaze oblaci, sa zapada se razvedrava vreme* ◆ sin. **saîin** [Por.] ◆ rum. **răzbuna** ◆ etim. **raz-** + **bun**

razbuoi¹ (mn. **razbuaië**) (i. s.) — (tehn.) *razboj za tkanje* ■ îñ razbuoi muierji a țasut gata tuot še-n kasă a trîbuit di îñbrîkamînt și astrukamînt — *u razboju su žene tkale gotovo sve što je u kući trebalo za odevanje i pokrivanje* ■ razbuoiu are pista 60 di parșiale, tuăce fakuće la masură, și-n-keăce țapîn „la nut” sî nu sa rasklaćine — *razboj ima preko 60 delova, izrađenih po meri i čvrsto sklopljenih „na žljeb” da se ne rasklate* ■ fînka îară, đupa multă vrîame și marî zdumpaîturî ku brîgîliji, saînețî razbuoiuluî sa rasklaćină, maîsturi a îñțapăt o pișlagă îñ limburușu lu fînatuare še trîăse pin saîniăce, și fîsatuarnîka al baće ku mukîa topuoruluî, șa razbuoiu îară sa strînze ka drîndu — *pošto se posle nekog vremena, usled jakih udaraca brdilom, razboj opet rasklati, majstori su kroz vrh spojnice koji viri iz sanca, zabili drveni klin u koji tkalja udara ušicama sekire, pa se razboj tako ponovo učvrsti* ■ fuarma di razbuoi a noă (đi pi slijkă) a îeșît la mižluoku lu vakol XIX — *nova forma razboja (sa crteža) pojavila se sredinom XIX veka* ◆ sin. **arza** [Por.] ◆ dij. sin. **kaluón** (Laznica) [Hom.], (Stamnica) [Mlava] ◆ rum. **război** ◆ etim. < stsl. **разбой** (◆ sl. 318)

Sl. 318. Razbuoi đî țasut. — *Razboj za tkanje sadrži preko 60 delova. Sa prestankom njegove upotrebe, svi nazivi tih delova pali su u zaborav. (Prevod vlaških naziva sa crteža potražiti u rečniku, pod odgovarajućim slovom.)*

ra písuğšă sîn un năm đî pîşăsrî — *čavka, vrana i modrovrana su jedan ptičji rod* [Por.] ♦ rum. **cioaică** ♦ etim. < bug, srb. чавка

śuont (**śuantă**) (mn. **śuont, śuanće**) (prid.) — *krnj, oštećen, kome je otkinut deo; kus* ■ s-a-ńe-kať kîńi laltńerĩ, śĩ đ-atunśa kaťauă a ramas śuan-tă — *davili se psi prekučje, i otada je kučka ostala kusa* ♦ up. **śonćit** [Por.] ♦ rum. **ciont** ♦ etim. < mađ. csont

śupag (mn. **śupaže**) (i. ž.) — *čupag, gornji deo ženske košulje* ■ ťualjĩ muńerĩeść kare s-a-ńbrakat pi pĩalja guală, a fuost śupagu śĩ pualjĩ — *ženski haljeci koji su se oblačila na golo telo, bili su čupag i pole* ■ śupagu a fuost pi pĩeťt ńpistrĩť ku rĩurĩ — *čupag je na grudima bio ukrašen vezom* ■ kńnd śupagu ku pualjĩ a fuost kusuće ńnrĩeg, ańa atunśa a fuost kimĩaşă mare, muńerĩaskă — *kada su čupag i pole bili krojeni ucelo, to je onda bila velika ženska košulja* ■ śupagu s-a purťat bagat ń puajle — *čupag se nosio uvučen u pole* ■ pĩsta śupag kńnd a fuost măĩ frig, s-a purťat rĩeklă, pepťarĩ, bĩbarak, or kožuok — *preko čupaga, kada je bilo hladnije, nosila se rekla, grudnjak, prsluk ili kožuh* ♦ up. **kimĩaşă** [Por.] ♦ rum. **ciupag** ♦ etim. < stsl. чипагъ

śupĩ (**śup, śupe**) (gl. p. ref.) — *štĩpati, čupati; zagristi, načeti* ■ a śupĩto đĩn glumă, da ĩa sa plĩńze kĩ-ĩ s-a fakut vĩnaťală — *štĩpao je u šali, a ona plače jer joj se napravila modrica* ■ nu ma śupĩ, kă ĩi spun la mũma — *nemoj me štĩpati, jer ću reći majci* ■ nu śupĩ puama đakă n-a-ĩ đe gńnd s-o manĩńś — *nemoj zagristi vočku, ako ne misliš da je pojedješ* [Por.] ♦ rum. **ciupĩ** ♦ etim. < bug, чупь, srb. чупати

śupĩť (**śupĩťă**) (mn. **śupĩť, śupĩće**) (prid.) — *načet, štĩpnut, uštĩnut* ■ pĩńa śupĩťă nu sa puńe pi masă — *načet hleb ne stavlja se na sofru* [Por.] ♦ rum. **ciupĩť** ♦ etim. **śupĩ** + -ť

śupĩrtan (mn. **śupĩrtan**) (i. m.) — (mik.) *vrganj (Boletus edulis)* ■ śupĩrtan ĩe burĩaće pi kare uoĩjĩ al manĩnkă ka o dulśaťă mare — *vrganj je pečurka koju ovce jedu kao veliku poslasticu* ♦ sin. **vĩrgan** [Por.] ♦ rum. **ciopărtan** ♦ etim. **śup**[a>ĩ] r[kă] + -ťan

śur (mn. **śururĩ**) (i. s.) — *rešetó* ■ śuru la nuoĩ a fuost ńnainća lu sĳťă, śĩ pin ĩel s-a śernut fańĩna ś-a đĩ kukuruđ, ś-a đĩ grĩu — *rešetó je kod nas bilo pre sita, i kroz njega se sejalo i kukuruzno i pšenično brašno* ■ śuro-l đĩ băťrĩńaťă avut obadă fakută đĩn kuğă đĩ ĩĩ, da sĳťă đĩ pĩalje đĩ serb — *starinsko rešetó imalo je obod od lipove kore, a sito od jelenske kože* ♦ var. **śiur** [Por.] ♦ dij. sin. **sĳťă** ■

la nuoĩ ĩe vuorba śur ńĩkunoskută, nuoĩ śĩ la śur đĩśem sĳťă — *kod nas je reć „śur” nepoznata, mi i rešetó zovemo sitom* (Isakovo) [Mor.] ♦ dij. var. **čĩur** [Dun.] ♦ dij. var. **čurel** (Gradskovo) [Tim.] ♦ rum. **ciur** ♦ etim. < lat. cibrum (= cribum) (♦ sl. 371)

Sl. 371. Śur đĩ pľek. — *Rešetó od lima.*

śurai (**śurĩ, śurĩe**) (gl. p.) — ( ) *žuboriti, toćuarti* ■ śurĩe apa pi oğas — *žubori voda u potoku* ♦ var. **ćurai** [Por.] ♦ rum. **ciurui** ♦ etim. onom.

śurĩađă (mn. =) (i. ž.) — *sibara, pastirska koliba* ■ śurĩađă ĩe o bĩrnarĩaťă, rotată la pomĩnt da askuťĩťă la vĩr, fakută đĩn tuoľje đĩ fagańĩťă, or kă đĩn alt ĩiemn kare a fuost ńdamĩńă — *sibara je jedna brvnara, okrugla pri zemlji a šiljata na vrhu, napravljena od stabala bukvića, ili drugog drveta koje je bilo pri ruci* ■ ń śurĩađă a durmĩť pĩkurari kńnd a fuost ku vĩćĩjĩ la munće, da śĩ lumĩa alaltă kńnd a traĩť pin zbăğurĩ — *u sibarama su spavali čobani kada su boravili sa stokom u planini, a i drugi ljudi kada su živel po zbegovima* ■ śurĩađă sa faše ĩuta, śĩ kind lumĩa sa mută ku vĩćĩjĩ, o lasă, śĩ la luoko-l nou fak alťa — *sibara se lako pravi, i kad se ljudi sele sa stokom, ostave je, i na novom mestu prave drugu* ■ ń śurĩađă a durmĩť aĩ nuošťri stramuoğ kńnd ku vĩćĩjĩ dupe ĩĩ sa dubarĩť đĩ la Munťa-ĩ Albĩ ń Sĩrbĩĩa răsăřĩcană — *u sibarama su spavali naši preci kada su sa stokom sa Karpata silazili u istočnu Sbruju* ♦ sin. **uleĩkă** (Boljetin) [Por.] ♦ rum. **surleată, şură** [Reg.] ♦ etim. < nem. dij. Schur; saks. Schyren (♦ sl. 372)

śusur (mn. **śusure**) (i. m.) — *toćur* ■ śusuru ĩe un žgĩab đĩ ĩiemn, pus pi ńĩskaĩ pruoćpe la oğas, śĩ mĩargă apa pi ĩel — *toćur je drveni žľej, postavljen na potoku na neki oslonac, da ide voda preko njega* ■ apa śurĩe pi ĩel, śĩ đ-aĩa sa kĩamă śusur — *voda toćura preko njega, i zato se zove toćur* ♦ up. **ťuťur** (Topolnica) [Por.] ♦ rum. **ciuciur** ♦ etim. < bug. чучуль

śut (**śută**) (mn. **śuť, śuće**) (prid.) — (1) (anat.) *śuť, bez rogova* ■ śută ĩe žuavĩnă kare trăbă să aĩbă kuarĩe da n-are, kĩ ĩ-a frĩnt, or n-a

krĕskut kĭt trǎbe — šuta je životinja koja treba da ima rogove, a nema jer ih je polomila, ili joj nisu izrasli koliko treba ② (fig.) društveno nemoćan, slab ■ šutu ku kornuťi nu puāće, pǎnǎ l-aĭ kornuť nu-ĭ taĭe kuarńĭji — šut sa roĝatima ne moĝe, dok se roĝatima ne potkrešu roĝovi ♦ supr. **kornuť** [Por.] ♦ rum. **ciuť** ♦ etim. autoht.

šutǎ (mn. **šuť**) (i. ž.) — (zool.) (zast.) košuta, ženka jelena ■ šuta ĩe famĭĭa šierbuluĭ — košuta je ženka jelena ■ puĭu lu šierb šĭ alu šutǎ sa kĭamǎ vitǎĭ — mladunĉe jelena i košute zove se tele ♦ up. **šerb** [Por.] ♦ rum. **ciutǎ** ♦ etim. šut + -ǎ

šuturǎ (mn. **šuture**) (i. ž.) — (tehn.) *kablina* ■ šuturǎ ĩe tolšerĭ skobit ĩn ĭiemn, kare sa bagǎ-n gura butuońuluĭ la muarǎ, šĭ sa prĭnde di ĩel ku piruāńe — *kablina je izdubljeni drveni levak, koji se nabija u vodeniĉni badanj, i za njega se priĉvršćuje ekserima* ■ ĩn šuturǎ la gura butuońuluĭ sa-nťapǎ galetuĭka, pin kare baće vĭžuoĭu api ĩn ruāta muoĭi — *u kablina na vrhu badnja nabija se cipun, kroz koji mlaz vode pada na vodeniĉki toĉak* ■ šutura nu sa skĭmbǎ, da galetuĭš ĭastǎ ĩn mǎĭ muľce fĭelurĭ, šĭ sa skĭmbǎ pi kum ĩe tarĭmĭa api — *kablina se ne menja, a cipuna ima raznih vrsta i menjaju se prema jaĉini vode* ♦ sin. **galĭatǎ** [Por.] ♦ rum. **ciuturǎ** ♦ etim. < lat. *cytola (♦ sl. 373)

šuvań (mn. **šuvańe**) (i. s.) — *naćve, korito* ■ šuvań ĩe vas lunguĭat dǎ ĭiemn, dǎ plumađit pĭta — *naćve su duguljast drveni sud za mešenje hleba* ■ šuvańe ar fakuť ťĭĝańi dǎn ĭiemn dǎ salkǎ, šĭ ĭ-a vinduť prĭn sat prǎ mĭnkare — *naćve su izradĭvali Cigani od vrbovog drveta, i prodavali su ih po selu za namirnice* [Stig] ♦ dij. sin. **postao, karĭĭtǎ** [Por.]

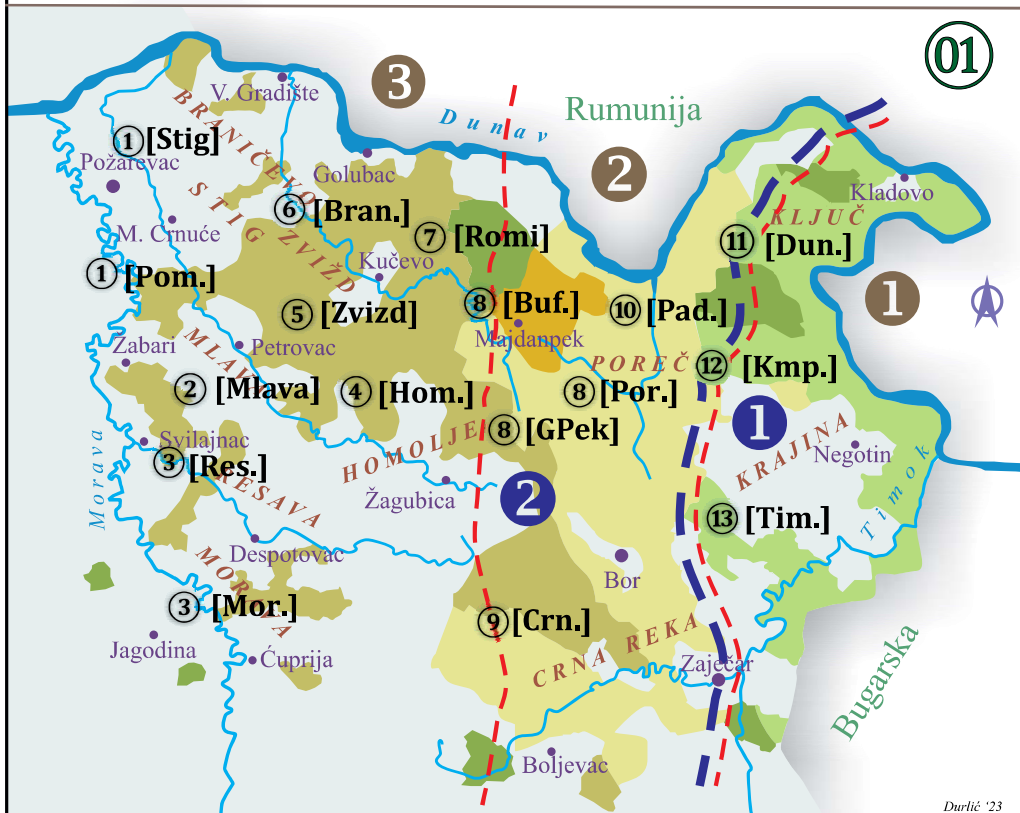

Sl. 373. Šutura di ĭiemn, ĩnťapatǎ ĩn gura butuońuluĭ. — Drvena kablina, nataknuta na vrh vodeniĉnog badnja.

Sl. 372. Šuriāĉa, mǎĭbatrĭnǎ, „kasǎ” lu oĭari rumĭńešć, kare a mĭers ku ĭĭ đarĭndu. — Sibara, najstarija „kuća” vlaških stoĉara, koja ih je pratila svuda.

ETNOGRAFSKA KARTA VLAHA ISTOČNE SRBIJE
 DIJALEKTOLOŠKE ZONE I UŽE PREDEONE CELINE
 NA OSNOVU SPECIFIČNIH GEOGRAFSKIH I GOVORNIH RAZLIKA

Durić '23

ETNOGRAFSKE OBLASTI

SKRAĆENE OZNAKE PREDEONIH CELINA

[Bran.] = Braničevci [Buf.] = Bufani [Crn.] = Crnorečani [Dun.] = Dunavljani [GPeK] = Gornjopečani
 [Hom.] = Homoljci [Kmp.] = Kmpeni [Mlava] = Mlavljani [Mor.] = Moravci [Pad.] = Padureni
 [Pom.] = Pomoravci [Por.] = Porečani [Res.] = Resavci [Stig] = Stišani [Tim.] = Timoćani
 [Zvzd] = Zviždani [Rom.] = Romi

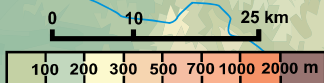
FONETSKE OBLASTI

 Približna granica između dve fonetske oblasti

- **1** Istočna fonetska oblast, Vlasi Carani (oltenski dijalekat), fonetska oznaka „Car.“
- **2** Zapadna fonetska oblast, Vlasi Munčani i Ungurjani (banatski dijalekat sa poddijalektima), fonetska oznaka „Ung.“

ETNOGENEZA VLAHA

Poreklo naziva „Ungurjan“, „Caran“, „Bufan“, i drugih etničkih imena vlaških grupa

LEGENDA

→ Stalni pravac kretanja ungunjanskih stočara, od letnjih pasišta na srednjim Karpatima, do zimovališta u ravnicama Podunavlja jugozapadne Oltenije (Male Vlaške); (prema: R. Vulcănescu, 1964.)

→ Povremeni ili dopunski pravac kretanja ungunjanskih stočara

● Zemljoradničko selo u zapadnoj Olteniji, stanica na ovčarskom putu Ungurjana

● Ungurjansko selo u Olteniji

▲ Ungurjansko pasište i konačište

■ Položaj zemljoradničkog sela u Olteniji, iz koga su se u XVIII veku u Negotinsku Krajinu i Ključ, doselili Vlasi „Carani“, nazvani tako jer su došli iz „Care“ („din Tară“)

● Vlaško selo u Negotinskoj Krajini i Ključu, nastanjeno „Caranima“ iz Male Vlaške

◆ Vlaško selo u N. Krajini i Ključu, sa mešovitim „ungurjansko“-„caranskim“ stanovništvom

◆ Vlaško selo u Negotinskoj Krajini sa „ungurjanskim“ stanovništvom

● Žarište konflikta između stočara i zemljoradnika, u kojoj je naziv „Ungurjan“ poprimio pogrdno značenje

→ Glavno mesto prelaska preko Dunava, koje su Vlasi koristili prilikom doseljavanja u istočnu Srbiju u XVIII v.

LEGENDA

- selo sa vlaškom većinom
- ⊗ Vlasi i povlašeni Srbi
- ⊕ vlaško selo sa romskom mahalom
- ⊗ mešovito mesto
- ▲ vlaški Romi (Bajaši)
- Selo koje je zastupljeno u Vorbaru sa najmanje jednom rečju
- SELO koje je reknoscirao autor tokom terenskog prikupljanja građe za Vorbar
- državna graica
- ↓ Glavno mesto prelasaka preko Dunava, koje su Vlasi koristili prilikom doseljavanja u Srbiju u XVIII v.

ETNIČKA KARTA VLAHA ISTOČNE SRBIJE

Etnički sastav određen na osnovu popisa iz perioda 1850-2011. i terenskog istraživanja autora, u vremenu 1984-2019. Za osnovu je uzeto stanje na prelasku iz XIX u XX vek.

Pred vama je promo pdf verzija Vorbara, sa molbom da je pogledate i odlučite se za kupovinu pune pdf verzije ovog jedinstvenog frazeološkog vlaško-srpskog rečnika tradicionalne kulture Vlaha istočne Srbije. U prodaji je originalna pdf verzija sa koje je štampan Vorbar kao jedinstvena knjiga na 755 strana, sa blizu 500 ilustracija i karata.

Sredstva od prodaje namenjena su nabavci opreme za trajno arhiviranje ogromne etnografske građe, prikupljenje tokom pola veka autorovog terenskog istraživanja Vlaha istočne Srbije.

***Naručite kompletan Vorbar u PDF,
sa Vašom posvetom i registracijom.***

Cena:

Za inostranstvo: 10 €

***Uplata preko PayPal na e-mail
paun.durlic@gmail.com***

Za Srbiju: 800 din

Uplata na žr:

Paun Durlić Vujić

Maksima Gorkog 24 A Pančevo

žr 205-9001020997990-55

Svrha: uplata za Vorbar PDF

***Posle uplate, pošaljite e-mail radi
prijema linka za preuzimanje PDF fajla.***

Najljubaznije molimo da ispitajte mogućnost da na ime donacije uplatite veći iznos od traženog! Hvala od srca!